

Kanunu Esasının tadil olunan mevaddı hakkında Encümen tarafından kaleme alınan esbabı mucibe
Lâyihası

Encümen Reisi Karesi Mebusu Şefik Bey	Zabıt Kâtibi İstanbul Mebusu Ahmet Nesimi Bey	Zabıt Kâtibi Gümülcine Mebusu İsmail Bey	Mazbata Muharriri Antalya Mebusu Hamdi Efendi
Aza Antalya Mebusu Ebüzziya Tevfik Bey	Berat Mebusu İsmail Kemal Bey	Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi	Tekfurdağı Mebusu Agop Babikyan Efendi
Kırkkilise Mebusu Emrullah Efendi	Manastır Mebusu Tarayan Nali Efendi	Kengiri Mebusu Tevfik Efendi	İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey
Niğde Mebusu Hayri Bey	Beyrut Mebusu Rıza Sulh Bey	Halep Mebusu Rifat Bey	Yemen Mebusu Recep Tahir Efendi
Konya Mebusu Salim Efendi	Üsküp Mebusu Sait Efendi	Kurdüs Mebusu Sait Bey	İzmir Mebusu Seyyit Bey
Tokat Mebusu Sabri Efendi	Halep Mebusu Ali Cenani Bey	Adana Mebusu Ali Münif Bey	Amasya Mebusu Arif Fazıl Efendi
Tekfurdağı Mebusu Adil Bey	Mersin Mebusu Arif Hikmet Bey	Halep Mebusu Mustafa Bey	Kırkkilise Mebusu Mustafa Arif Bey
	İstanbul Mebusu Mustafa Asım Efendi	Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey	

Bismillahirrahmanirrahim;

Cenabı Rabbülâleminin sünneti cariyeyi ilâhiyesinden olarak kavanini hilkatin şua batı sairesinde olduğu gibi nev'i beşerin dahi hasâisi fıriyeleri icabınca meyanelerinde tesisi revabı içtimaiyye ile mevanlı hayatiyye, mezahîme ve bu suretle bakayı mukadderi temin eylemek ve gayei kemali saadete vasil olmak hususunda tab'an ve aklın ve naklin muhakkak olan mükellefiyetlerine mebnidir ki, tavaifi beşeriye için öteden beri hükümet denilen ve fakat istidadı muhit ve zamana göre suveri muhtelifeyi haiz bulunan bir kuvvei nâzımanın vücudu zarurî bulunmuştur.

Safahatı malumei tarihîyyeye atfı nazar edilmeye görüldü ki gerek ehli vebep ve gerek ehli meder arasındaki hükümetler evvelen iki kısma inkısam eder. Bir kısmı, ahkâm ve muamelatında keyfemettefak hareket eder. Diğerî mektub veya gayrimektub bir kanunu mahsus takip eyler. Hükmeti hükümet binel'enâm muhafazai adlı intizamdan ibaret olmasına ve eşkâli tabiyyeyi ibtidaiyeden bulunan birinci kısım hükümetin netaici israatı ise netaici nefsanîye belki hareketi hayvaniyeden başka bir şey olamayıp isârı mezahîme müncer bulunmasına mebnî edvârı beşeriyyede malûmü hayat olan devletler birtakım kavanin ve usul ittihaz edelmışlerdir.

Bir hükümetin mutlaka maliki kavanin bulunması temini maksadı içtimaiyi kâfil olamayıp, kavanini mezkûrenin hâfen ve istikbalen levazımı hayatiye ve mekasıdı beşeriyyeyi bihakkın ihtiva etmesi ve tatbikatında da bir türlü zeyg ve inhırafa meydan verilmemesi lüzumu denkâr bulunmuş olmakla birinci noktada kavanini hilkîye ve şerayî âliye esaslarıyla hadisatı mütemediyede ticaret ve içtihadatı beşeriyyeden kâmilan istifade edilmek ve binaenaleyh ikinci noktada heyeti içtimaiye, âzâyı mütevazineden mürekkep bir vücudu muntazam gibi fevail ve kavabilinde vazaifi mütakabile ve müteadile üzere müesses kuvvayı müteaddide ve mütevazineden mürekkep vahidi muntazama ircâ olunmak iktiza eder.

Nizâmı âlemin her zerrede bile kavanini terbiye ile tekemmülâtı tedriciyyeye tabi bulunması adeti ilâhiyeden olmakla cemiyatı beşeriyyede matlub olan devazûn ve teâdülün kavanini hafiye ve celilesi tedricen malumatı beşeriye idâdına girebildiği cihetle âsârı ahireye doğru bu babda vukubulan tecelliyatı ilmiye vasi bir mikyasta bulunmuştur. Ya ukulü sırfai beşeriye veya ukulü beşeriyyeye talimî hakayiki âliye eden ahkâmı münzeleji sübhaniyeden birini veya mezcen her ikisini kanun ittihaz etmek noktalarından hükümeti aklıyye ve şer'iyye namlarını alan kanunu, Hükümetler meyanında ikincisinden bulunan Hükümeti Osmanîyemizin iptidai teessüsünden beri istinad etmiş olduğu şeriatı islâmiyenin aklî ve naklin netaici imtizaciesine tevfiği hareketi emreder ahkâmı âliyesine nazaran burada birkaç mukaddime iradını lâzımeden addeder.

Söyle ki, Şeriatı İslâmiye nazarında insanlardan her biri fıtraten alettesâvi bir çok hukuku esasiyyeye malik oldukları gibi, hukukullah ve hukuku ibâda mürââtı ile de mükellef olarak âdeta bir kefaleti müteselsileyen merbut ve bu silsilenin hüsnü muhafazasına memur bulundukları cihetle her şahıs (küllüküm râun ve küllüküm mes'ûl) irşadı âlisince vazife ve mesuliyetin tecelligâhı bulunmuş olduğu ve bu ahengi umumî her ferdin vicdanı seliminde kemali ihlas ile karargir olsa bile bir kişinin sehiv ve hatası ile de halele maruz kalacağı bedidarı idüğünden, vazife ve mesuliyeti efrada icrayı nezaretle muhafazai şeriat, himayeî madelet, hıfzı hudut, müdafai husum izalei şer ve fesad için icrayı siyaset etmek bunu da hâkimiyeti ümmet esasına müstenit olarak heyeti içtimaiyeden mütenezzih bir kuvvei nafizeye tefviz ve tevdi eylemek vucubunu göstermiş ve vahdeti içtimaiyyeyi temin için bu kuvveti İmam ve Halife tabir olunan bir reisi icrâi uhdesinde temsil eylemiştir.

Ezman ve ahvalın icabatına göre şeraiti azimet veya ruhsata tevfiikan mübaşeretden veya tefvizan icrayı riyaseti âmme eden Halife, her iki halde velâyetini heyeti umumiyyeyi ümmetten ledelbia ahzetmiş ve bu vâsıta ile kavanini esasiyenin vâzı hakikisine hilâfet etmekte bulunmuş olduğundan ümmetin niyabetini haiz olduğu gibi Şârii Âzamın da niyabeti makamına kâim olmakla, bir taraftan küllü mecmuu olan heyeti umumiyyeyi ümmetin ahkâmı ve diğer taraftan küllü istigrakı olan efradı ümmetin hâkimi olarak azimet halinde mübaşeretden ve bizzat zamanımız gibi ruhsat halinde vükelâ ve vüzerâsiyle bilvasıta kanunu şer'a tatbiki hareket etmek mecburiyetinde bulunup, şunatı idareden ezman ve emkine ve ahval ve eşhasın ihtilâfiyle tahallûf ve tegayyür edegelmekte olan ahkâmı içtimaiyyeyi fer'iyyede ulemâ ve fukahâ ve kâr-âşinâyânın

ârayı saibesine müracaattan mütahassıl netayici tenfizden başka birşey yapamayacağı gibi, zaman zaman heyeti umumiyeye meyanında mütemeyyiz erbabı hallü akdın murakabe ve ledelüzum müdahalesine tabi tutulmuş ve (raiyye üzerinde tasarruf maslahata menuttur) kaidei külliyesine mahkûm bulunmuştur ki, şu halde ümmet münvech fail ve minvech kabıl olarak heyeti ictimaiyenin bir rüknünü, Hükümet dahi minvech kabıl ve minvech fail olarak diğer bir rüknünü teşkil ettiği gibi, failiyette tarafı vahidin tecavüz had-dini seddetmek üzere de arada erbabı hallü akd ve eshabı şûra denilen kuvvei muaddile dahi mevcut bulunarak kuvayı siyasiye taksim ve tevazün tanzim edilmek esası gösterilmiştir.

Şu tevâzünü muhafaza eden sâlifü'arz esasların ihtilâfı ezmine ile mesalihi siyasetin nevine göre furûunun tevsi ve tahkimi hususundaki tevsiatı şer'iyye her türlü müsâadâtı şer'iyyenin fevkindedir. Bir de bir zamanda caiz olan bir şeyin diğer zamanda vâcib veya gayricaiz olabildiği malumdur. Binaberin bir akdi ve kaleti mutazammının demek olan akdi biatın ruhsat, azimet, ihtiyar, ikrah icabınca ıtlak ve takyidi gibi âkıdın beyinde teati olunacak şeraiti sahihanın hukuk ve vezaifi mütekabileyi ihtiva eden ve bugün Kanunu Esasî denilen bir sakki mahsus ile tescili ve ukudun tescilen tevsikindeki hükmü fikhîye münasiben esbabına göre hükmü tescilin cevazdan vücuba intikali ve hakimiyeti ümmet icabından olup ahvali fevkalâdede içtima eden ve zamanımızda muntazaman içtimaları hiçolmazsa mesalihi mürsele iktizasından bulunan erbabı hallüakd ve eshabı şûrânın hakkı murakabe ve müdahale ve derecatı mesai ve selâhiyetlerinin kavaidi külliye ile tahkim ve tarsini ve bunlara müteferri'ahkâm ve muamelatın tevsi siyaseti şer'iyye icabatındandır.

Halbuki, tagallüp ve saltanata peyveste olup, akdibiatta tarâzîi tarafen kemaliyle istihsal edilmeyen Hükûmâtı İslamiyede Hilâfetin şeraiti ruhsatı makamında şeraiti azimetini tatbik edilegeldiğinden a'vân-ı istipdat galebe etmiş ve kavaidi şer'iyye tecavüz olunarak tarafı Devlette lisani siyasi şer'in add ve tagallüp ve nakısı tasarruf ıtlak ettiği ahval meydana gelmiş olduğu gibi, tarafı millette de tegallübatı kevnîyehen birçok hadisatin tesiri yüzünden seviyeyi ahlâk ve irfanın tedennisi hasobiyle her ferdiyetin mertebesine göre uhdesine emr bil ma'rûf ve nehy anil mükerer müterettip olan ümmette za'fı kalp husulünden dolayı atalet ve kesel ve safahet yüz göstererek, ceraimi meş'hûde derecesindeki mezalim ve maâsiye razı olmak itiyad edilip, «İnnemettâatü filma'rûf» emri celîli unutulurak hakimiyeti millîye kayboldukça, inkıraz zuhura gelmişti. İşte Hükûmeti Osmaniyede dahi aynı hâl zuhur etmesine mebnî bir asırdan beri vazifei hallü akdın kendilerine teveccühünü bilen erbabı basiret ve hamiyetin imkân müsait oldukça ilbraz eyledikleri mesai ile bazı tahavvülâtı idariyye hasıl olmuş ve nihayet bir Kanunu Esasî hücceti müsecclesi elde edilmiş iken, yine manayı tegallüp ve isdipdadın bütün şumullüyle meydan aldığı 30 sene içinde «İza dâkal'emrû ittessaa» hükmü şer'isi tecelli ederek, millette hürriyet, adalat, müsavat ve meşrutiyet diye feveran eden nidayı mezalim-sûza şeriatı İslamiye hakkı cevabını vermiştir.

İzharı hak ve icrayı ma'delete vesile olan her kaidenin adlî müsavvat esasına müstenit olan ahkâmı şer'iyyeye dâhil olacağına ve şer'an itibar ve ilgasına delil bulunmayıp, naziri de sebk etmeyen hususatta mesalihi mürsele ile amel etmek siyaseti şer'iyye ahkâmından bulunmasına mebnî, idarei Hükûmetin cihati dünyeviyesinde ve bilhassa müslim ve gayrimüslim efradın hitapta müsavi bulundukları muamelat ve ukubatta muafakı hikmet ve maslahat olan usul ve kavaidi huhudu şer'iyye dairesinde herhangi bir menbâdan iktibas etmek ve hikmeti nerede bulursak almak lâzım olduğu rehini mertebeyi ikandır. Şu halde, mebanii esasiyesi şeriatın dairei beyanında bulunan ulumu siyasiyeyi hâzıradaki vüs'atı müterakkiyeyi istidat ve terbiyeyi umumiyemizle mültenasiben süze süze telakki bilkabul etmek babında lehülhamd mani yok, mukteza ise çoktur.

Mukaddematı sâbıkadan anlaşıldığına göre, bir heyeti ictimaiyeyi siyasiyede 3 esas tahakkuk ediyor. Birincisi, mizanı ma'dalet ve saadet olan kavaninin ihtiyar ve tedvinî. İkincisi, o kavanini icra ve tenfiz. Üçüncüsü, falsı hasmî kazâdır. Bu üç hizmetin bilvücuh tevhiidiyle yedi vahideye teslimi her türlü mezalimi hodserâneye yol açan eşkali ibtidayiden olmakla, biraz devleti mütemeddine haline gelmeye başlayan tavâifi beşeriyede bir inkısamı tabiiye maruz olduğu müşahade olunur.

Devletin, âzayı müteaddide ve mütevazineden mürekkep bir vücudu muntazam gibi olması lüzumu sebk ettiğine nazaran, bittensil denilebilir ki, ednâ mertebede bulunan hayvanatta efâilî hayatiyye uzv-ı vahit ile idare olunduğu halde, silsilei hayvanatın meratibi terakkisiyle mütanasiben efâilî hayatiye nasıl ki, ihtisas ka-

nunu icabında âzâyı muhtelifeye inkısam ediyorsa, teşekkülâtı siyasiye de dahi kanunu mezkûr aynıyle cari olarak, eçkâlî ibtidaiyede bütün o hizmetler uzvu vahitte içtima etmekte iken, tavârfi siyasiye, terakkıyatı medeniye ile tekemmül ettikçe, hidematı devletin derece derece kuvayı meteaddideye tevezzülü görüldü.

İşte Meşrutiyeti Hükümet, hidematı selâseî devletin kuvâyı mahsusasına tevezzülü ve inkısamı esasına müstenit olan bir şekli meşru olup, Kanunu Esasî ise bu kuvâyı selâsenin hudut ve muntahalarını ve millet ve Hükümetin hukuk ve vezaifi müteakibei asliyesini tayin ve tahdit ve tescil eden bir vesikâî adalettir. Kanun, nukuşu şer'iyeden me'huz olsun, usulü aklıyeden muktebes bulunsun, mutâr olan irtiyatı umumiye takyîd ederek, ahkâmı külliye olmakla, bunların tedvin ve tasdikinde alakai milletin lüzumu bedîhidir. Çünkü, milletin irtiyadını zâbıt olan bir kanun (vesavirhum veşahereim filemri ve emerrehüm şûrâ beynehüm) emri celiline tevfikân milletin malûmatına ve yine milletin ârâsına iktiran ederek tedvin olunmadıkça, ya kavaldî cebri câri olacak veya mamulünbih olamayarak matlup fevt olacaktır. Bu noktadan da meşrutiyet «usulü meşveret» namıyla yad olunur.

«Meşrutiyet» kelimesinden de mütebâni olacağı üzere, hidematı esasîyeî devletin mahallî olan kuvayı selâse yekdiğerinden büsbütün ayrı değildir. Aralarında bir haddi hârik ile inkıtaî tam yoktur. Hidematı setâseî mezkûre illeti gaiyeî devlet olan ihtkâkî hukuk emri vahidinin safahatı muhtelifesinden başka bir şey olmayıp, kuvayı selâse vahdeti Devlette mülakat ederek, vahidî muntazama raci olacaklarından, kuvayı ruh gibi, kuvayı selâse beyninde minvech infisal ve minvech ittisal vardır ki, asıl manayı meşrutiyeti bu noktada tavzîh ettiği cihetle tesisi meşrutiyette en büyük hüner bu ittisal ve infisali bu mufarakat ve mülakatı milletin hususiyatı tarihîyesine, terbiyeî siyasiyesine istidadı memteketin muktezasına mesallîhi meşruanın icabatına göre tanzim ve telif eylemek hususunda ibraz edilen hazakat ve isabette görüldü. «Kuvayı selâse beyninde infisali kat'î yoktur» diyoruz. Halbuki, düveli meşrutide kanun yapmak kuvveî kanuniye vazifesi olarak tayin ediliyor ki, böyle olmak lâzımdır. Fakat, bundan kanun imalinde kuvveî icraiyeînin hiç alakası olmamak manası istihraç olunmayıp, belki hikmeti meşrutiyet icabınca bu alâka meşru bulunmak iktiza eder.

Mamulünbih olacak bir kanunu meydana getirmek bir emri mürekkep olup, mehazî esasîyesi ilel ve esbabî tayin, lâyihası tanzim olunmak şuraya bilvaz' müzakere ve kabul edilmek. Mevkîî icraya konulmak gibi eczayı müteaddeyi ihtiva eylediğinden, bunların cümlesini kuvveî kanuniye hasretmek doğru olamaz.

Evvelâ, Devlet re'si idaresinde bulunan Hükümet-i icraiyeînin muhtaç olduğu kavânîmi takdirde salâyet-tar addolunması ve her ne kadar başlı başına bir kanun yapamayacaksa da, memleket için lüzum gördüğü kanun lâyihasının bittanzim kabul ve tasdikini teklif edebilmesi hikmet ve maslahat icabından olarak, şâyânî kabul bir haktır.

Saniyen, hikmeti Meşrutiyet ve taksimi vevâif nazariyesine tevfikân, kanunları tenfiz ve icra hükümetine ait bir hizmet ve vazife olduğu ve her vazife icrasına da bir hak taalluk ettiği cihetle, hükümdarın kanunları mevkîî icraya koymak hakkı tanınmış ve bunun için ahkâmı fıkhiyede mesallîhi müteahhedün fihâdan herhangî birinin vacibül amel olabilmesi izni Sultana mevkuf bulunmuştur. Şu kadar ki, bu her iki hak mutlak olmayıp, kuvve-i kanuniyeînin de leva-yihî kanuniye tanzim etmek hakkı ile mukayettir. Çünkü kuvve-i kanuniyeînin kanun imal etmemesi veya imal ettiği kanunların mevkîî icraya konmaması kuvâyı selâseî asliyeden birinin adeta ihmalini müstelzimidir. İşte eshabı maruza dolayısıyla kanun tedvininde Meclisi Umumî ile Kuvve-i İcraiyeînin tahdidî selahiyeti lâzimedenden olup, Kanunu Esasî ile tayin ve tevsik olunmak iktiza etmiştir.

Kuvve-i Kanuniye ile Kuvve-i İcraiye beynindeki cihati mülakattan biri de hükümdar namına icrayı umur ve infaz-i kavanin eden vükelânın nasbı ve azlî keyfiyeti olup, bu hak esasen ve şeran müvekkil olan hükümdara ait ise de, bilvücuh müteakkâ ve emîn ve ehil olması farzolan Vükelânın hiçolmazsa tarafı millete hakkı tezkiyesi sabit olduğundan, Vükela, Meclisi Mebusanın emniyeti olan zevattan intihap ve tayin olunmak ve bu emniyeti izâa edenlerin memuriyetlerine nihayet verilmek suretiyle, Kuvve-i Kanuniye ile Kuvve-i İcraiye arası hüsnü telif edilmiştir.

Meşrutiyette Kuvve-i Kazaiye hâizî istiklâl olup, vazifesine diğer hiçbir kuvvetin esasen müdahalesi kabul edilemez ise de, bir mahkemenin hükmetmiş olduğu bir cezaya hükümdar hiçbir hakkı şahsî iptalini muntazamının olmamak üzere, af veya tahfif edilmek suretiyle, bizzat ve cerainin bazısını muvakkâ-

ten olsun ref etmek demek olan affı umumî suretinde Kuvve-i Kanuniye ile müstereken mev'âmâ Kuvve-i Kazaiyyeye müdahalekâr addedilebilir ki, bu hususta şeran rey, ükülemre mufavvaz olan ahkâmı taziriyye de cereyan edeceğinden, cevazı şer'i havzesindedir. Mahâzâ, Kuvve-i Kazaiyenin istiklâli hakkındaki mi zâcî şer'i daha vasi bulunmaktadır. Gerçi takyidi kâzâ mesaili fıkhiyeden ise de, bu takyit, esasen ciheti kanuniyyeye ait idiğinden icrayı vazifede müdahale manasını mutazammın değildir. Demek ki hükkâm, ifayı ve zaifi kazaiyelerinde gerek Kuvve-i Kanuniyenin gerek Kuvve-i İcraiyenin tahtı tesir ve nüfuzun da bulunmaktan her surette masun olmak lâzım gelir. Adaleti mehakimin şer ve kanundan başka me'buu olamaz. İşte asıl istiklâli tam hükkâma mahsus fevkalade bir hal olup Hükümeti Meşrutede bu halin temini evvel be evvel derece-i vücudda bulunmakla, Kanunu Esasımızda şerâti mahsuseyi hariz hükkâmın lâyenazik olması ve hiçbir müdahaleye tabi tutulmaması mansus bulunmuştur.

Siyasiyatı meşrutede gerek tedvinî kavanin emrinde, gerek umuru Hükümette iştirak kabul eden hususlarda kavanin beyninde devamı elzem olan adalet ve muavenetin hüsnü muhafazası için bir emniyet cihazı vardır ki, iki kuvvet arasında zuhur edecek bir ihtilafı mühlüm halinde, Kuvve-i İcraiyenin meseleyi doğrudan doğruya bütün milletin takdirine havale edebilmesi kaziyesinden ibarettir. Fakat iki kuvvet arasında hâdis olacak ihtilafatın men'i mazarâtına muavezenet ve itilâfın tatarruku halelden vikayesine kılfalet eden şey, herhalde mutûnu kanuniyeden ziyade tarafeynin menfaati umumiyede itihaz etmek lâzım gelen hüsnü niyâttır.

Velhasıl Devlet İhtkakı hukuka müvekkel bir vasıtai medeniye olduğuna göre, gaye-i devlete peyveste olan hukukun Kanunu Esaside bir yeri bulunmak lazım gelir ki, Hukuku Esasiye dediğimiz bu kısım, hukuku âdemi olup, kavanin sairenin tahtı teyit ve temine aldığı kaffe-i rûru' ve envai hukuk, hep o hukuku esasiyeden münbaistir. Bunlar o haklardır ki, insanlara haliki bahş ve ihsan buyurmuş fıtrâtıyla mütelaazım kılmiştir. İnsan ile beraber doğar, mâderzâddır; daha doğrusu, ilmi Usulü Fıkın ehliyet bahsine nazaran ramı maderde, insan ile beraber nevşünemâya başlar. Edyân-ı semaviyenin cümlesi bu hukuku tanımış, aklı selim, vicdanı müstekim itiraf eylemiş, ukalâ hükemâ takdirinde ittifak etmiştir.

İşte bir milletin Kanunu Esasisi, bircümle hukuku medeniye ve siyasiyenin menbai, ol hukuku esasiyeyi tasrih ve temin ve bu hukukun siyanet ve haraseti ve nizam ve terakkij milletin husulu esbabı emrinde kuvâyı devletin hududunu tayin eyleyen ve millet ve devlet arasındaki akdî vakii şerâti sahihai esasiyesi ile tesvil edilen bir düsturu adalet ve hücceti emanet olmakla, Kanunu Esasımızın şekli hâzırını, arz ettiğimiz esaslara tatbiken lüzum ve sureti tadil hakkındaki mütalaatı âcizanemizi sureti umumiyede bervechizir takdim ediyoruz ki bu mülâhazatı umumiyeye, tadil edilen mevattan herbirinin esbap ve ileli mücibesini havi mütalaat tezyil edilecektir.

Kanunu Esasının lüzumunu tadil; sabıkan beyan olunduğuna göre akd-i biatte tarafı aslı ve hâkim, millet bulunduğu cihetle Kanunu Esasi Tanzim etmek evvelen hakkı millet olması hakikati teslim olunacağından, bu aslı marufa binaen her millet, Kanunu Esasisini çünkü efradı milletin bizzat mecmûu ârâ ve ihtiyarı ile meşveret mümkün olamayacağından tariki niyabet ile kenisi icâben tanzim etmek veya tanzim olunmuş bir kanunu esasiyi kabul etmek lazımdır. Her iki surete nazaran kuvvei müessise olmak, yani Kanunu Esasiyi tesis etmek sıfatı millete hâs ve râci' demektir ki, zaten heyeti Devlette halkın mutai ve ahkâmına cümlemin başı bağı olan kanundan âli bir şey olmaması bu hakkı isbat eden bir senedi bâlâterimdir.

Kanunu Esasi-i Osmani 7 Zilhicce 1293 tarihli Hattı Hümayunda beyan buyurulduğu üzere, mütehayvizamı Vüzerâ ve sudûru ulema ile sair rical ve memurini Devleti Aliyyeden mürekkep tayip edilen bir cemiyeti mahsusada bilmüzakere tertip olunan Meclisi Vükelâda dahi etrafiyla tetkik ve tasdik kılındıktan sonra İradei Seniyyeye iktiran ederek vaz' ve ilan olunmuştur. Gerçi cemiyeti mezkûre manen milletin müntehabı hükmünde telakki olursa da, herhalde, ukudu fuzuliye kabiliin ten bulunmakla, noticede bir izin ve icazeti millî iktiza ediyordu. Hattâ mizacı şer'e nazaran erbabi hallü akd de intihap ve tevkifi sarih müracaat edip etmemek ciheti ahval ve ezmandaki hususiyet itibariyle imkân ve imtinaa mütedair olduğunda şüphe edilmez. Kanunu Esasi tedvinî gibi bir emri mühimde asla tevfikân muamele edilseydi, evvel emirde intihabı umumî ile bir Meclisi müessisan teşkil eylemek ve kanunu mezkûre bu Meclise tanzim ettirmek veyahut yapılan kanunu ilk iktiza eden Meclisi Mebusanın rey ve tasdikine arz etmek tariklerinden biri ihtiyar olunmak icabederdi. Ancak, o zamanı düşünür isek, bilâ tereddüt teslim ederiz ki, ilcahihal ve maslahat o suretle harekete müsait değil idi. Hal-

buki o vakit ilk defa olarak içtima eden Meclisi Mebusanın arz ettiğimiz ciheti esasîyeyi nazarı itibare alarak toplanır toplanmaz. Kanunu Esasîyi millet namına aynen kabul veya tadile kıyam ile Meşrutîyetî cedidemize bir esasî metin t'edâd eylemeleri lüzumunu idrak etmesi, zimmeti hamîyetine terettüp eden bir vazife-i mühimme idi ki, ilk Meclisi Mebusanımız maatteessüf bu vazifei asîyeyi ya ifa etmedi, veya edemedi.

Lâkin o zamanı iyi düşüncecek olursak, o vazifenin ifasına müsâit olmadığını derhal teslim ederiz. Vâkiâ, Kanunu Esasî mucibince intihabatı umumîyenin icrası Meclisi Mebusanın in'ikadı ve bu kanun dairesinde ifa-yı vezâife iktidarı tarafı millettten Kanunu Esasînin kabulünü zâmin addedileceğinde şüphe edilemezse de, vâcibüt tansis olan, böyle en mühim mesailde kabulü zımniyle iktifa etmek millete ait bir muamele-i esasîyeyi ikmal eylemek Kanunu Esasîyi millete bahşolunmuş muvakkat bir hücceti âtîfet telâkkisini işrâb edecek bir delâleti multazammın olabilecekti.

Fihakika, kanunu mezkûru bir ihsanı hükümdarı ve bir lütfü Padişahî suretinde telâkki, yok değil idi. Halbuki, verilen şeyler, hukukumuz, asırlardan beri gaspolunmuş hukuku meşruamız olmakla, mücerred bahşâyî-şî telâkkisi misillü bir sıfatı meşkûkeden kurtulamayan Kanunu Esasîmizi îadeye muvaffakiyetle Milletî Osmaniye, hukukuna ispatı ehliyet eylediği gibi, Meclisi Mebusanın içtima eder etmez Kanunu Esasîyi tadilde isticaf göstermesi de hukuku milletin ma'delet dairesinde temin ve tahkimine en sarîh bir delili bâhirdir. Zira tadil, aslın ademî kıfayeti iddiasını ifade eder. «Hükûmetin verdiği kâfi değildir. Biz tekmil hukukumuzu talep ediyoruz» demektir ki, ihsanda bu kadar aranmayıp, ne verilirse maatteşekkür kanaat olunacağından, işte Meclisi Mebusan kuvvei müessise olduğunu bihakkin ve bilfiil ispata bir beyyine-i cedide ikame etmek üzere bilittifak Kanunu Esasîyi tadile karar verdi ve bir encûmen teşkil eyledi. Bu ilk tadilin bizce pek büyük ehemmiyeti vardır. Bu ehemmiyet suretten ziyade hakka aittir. Meclisi Mebusan bu hakkı bilâ imhâl istimalle müsaraat etmekle milletin hakikaten emniyetine lâayk bulunduğunu ispat eylemiş sayılır.

Malûmdur ki, kuvvei kanunîyeden olmak en esaslı vasfı bulunmakla mutâi millet olacak kanunları imâl eylemek cümlei selâhiyetinden bulunması lazım gelen Meclisi Mebusanı Osmani, Kanunu Esasî hükûmünce kendi kendine kanun lâyihası taziminden memnu olup, bu vazifei asîyesindeki hizmeti Hükûmet canibinden ya doğrudan doğruya veya Meclisi Mebusanın teklifi oidâisi ile tanzim edilecek kanun lâyihalarını ret ve kabule tadil ve tasdika münhasır bulunduğu halde, keyfiyet, Kanunu Esasînin tadiline taalluk edince Meclisi Mebusana da bir hisse-i musibe tefrik olunarak sarîh bir hakkı kanuni verilmiş ve doğrusu bir adalet gösterilmiştir. İşte bu hak ve selâhiyetten istifade ile bugün Kanunu Esasîmizi ilcââtı zamana, âmâlî umumîyeye göre hâkimiyetî milleti tarsinen tadil eylemek gibi bir teşebbüsü hayra kıyam edebiliyor isek de, keyfiyeti tadil, tabîi bize o hakkı temin eden Kanunu Esasînin 116 ncı maddesine muvafık olarak bazı mevaddına müteallik bulunacağından, mevcut Kanunu Esasînin tadilî küllisi esasen caiz olmamakla beraber, müceddeden bir Kanunu Esasî vaz'ı demek olan böyle bir tadile Kanunu Esasîmizin tahammülü olmadığı gibi, Meclisimizin selâhiyeti kanunîyesi de yoktur. Çünkü Meclisimiz usulü lâzimeye göre teşekkül etmiş bir Meclisi müessisan değil. Eldeki Kanunu Esasîye tevfikân içtima etmiş bir Meclisi Mebusan bulunmakla sıfatı müessisiyetimiz, yalnız Kanunu Esasî mucibince tadile münhasır olmak lazım gelir.

Bir memleketin Kanunu Esasîsi ihtiyacı hakikiye ile tevafuk etmeyecek bir zamana vâsıl oldukta o kanunun alâ hâlihî ipkasında ısrar eylemek memleket için netayioi vahime tevhit eylediği emsalî tarihîye ile müeyyet bir hakikattir. Kavanîni Esasîye hakkı tadilî ihtiva ile bu sayede kırılmayarak terakkîyatı mütemadiyeyi takip edecek bir mahmûlî medenî olmalı; fakat ihtiyacı hakikiye ibram etmedikçe sık sık tadiline kıyam edilmemelidir. Bizim Kanunu Esasî, vaz' ve neşrolunduğu zamandan beri tatil edildiği için tadil olunamadı. Halbuki ilanından beri geçen 32 senelik taşkın bir karn-ı tarihînin hayatı milliyemizde ihtiyacı cedide tevliidi emrinde tesiri ise bedîhidir. Bir de sâbikan dah arz olunduğu veçhile bizim Kanunu Esasîmiz bir meclisî müessisan milletin değil o vakit âmâlî milleti hülâsa eden bir fîe-i güzidenin mahsulü tasavvuru olmasına ve berâtı saadeti millet olacak bu düsturu âli neşrinden evvel hukuku milletin kasrı suretiyle tay ve tadile uğratılıp yapıldığı gibi, millete verilmemesine mebnî serapa görülmüyor ki, milletin hukukundan ziyade hükûmetin hukuku düşünüldüğüne delâlet etmektedir. İşte her iki nokta-i mülâhazadan nâşi Meclisi Millet içtima eder etmez, bütün milletin âmâfine tercüman olarak tadile şîtap etmesi hakikaten musip ve hikmete pek muvafık bulunmuştur. Gariptir ki, Kanunu Esasînin lüzumu tadilîni Hükûmet bile takdir etmiş ve Kâmil Paşa Kabinesi Bab-ı Âlice bir lâyiha-i tadilîye hazırlanmakta olup Meclise takdim edileceğini Meclisi Mebusanda beyan eylemiş idi. Sonra

ay bilinmeyen bir sebepten dolayı cayıldı veya bizim tadil kararımızla ona hacet kalmadı. Maahâzâ, Millet Meclisi, kendi vazifesini ifa için teklif vukuunu elbette çekemez ve o teklife intizar ile vakit fevtedemezdi. Kanunu Esasinin bazı maddelerinin tadili hususunda Millet Meclisinin teşebbüsü tarihi siyasetimizde en şanlı muvaffakiyatı vataniye mertebesinde telâkki edilecek mefahiri milliyeden addolunmaya seza'dır, ki, 10 Temmuz 1324 tarihi işte o yevmi mübecceli umuminin ulüvvü şânı bunulla ikmal ediliyor. Eâzımı siyasiyyundan birinin dediği gibi, Kanunu Esasi verilmez, alınır. Evet hak ihsan olunmaz, irtiyad ile eda edilir; verilmez, alınır. İhsanda verilmek, hakta alınmak gözetilir. Bir millete Kanunu Esasi ihsan edenler, hukuku milleti lisânen mûte'lif olsalar da, kalben tasdikte sebat edemeyecekleri gibi nimet, külfet mukabilî olduğundan belki o millet de onun kadrini bilemez. Mert odur ki hukukunu bilmeli, başta elde görünce, almalıdır. Bizim hukukumuz bizimdir. Elbette bizim malımızı kimse bize ihsan edemez. O hukuklu Cenabı Rabbülâleminden başka muhsini yoktur. Belki delâlet ve kefalet edenî vardır. Kanunu Esasi de bu hukukun Hükûmetçe tanınmasından tahtı taahhüt ve zamâna alınmasının vesikasından başka bir şey değildir.

Bir millet, Kanunu Esasisini kendi almadıkça, kendi yapmadıkça kâffe hukuku âdemiyyenin mevrîdi sıyaneti olan hukuku esasiyesine hiçbir vakit sahip olmuş addedilemeyip, pençei tagallübün dilhırâşî; biat-ı ikrahın cefakarı sayılır. Senede ne hacet. Bunu bize elim bir tecrübe 30 senelik bir acı, ispat etti.

Artık tadiline şü'ru' ettiğimiz Kanunu Esasi bize ihsan olunmuş bir şartnamei hükûmdarî değil, milletin mülkü meşruu hakkı bir hücceti zamânı hukukidir. İncazı müphem bir va'd-i âli değil, şevk ve şüpheden musaffâ bir burhanı siyasidir.

Âlemde her şey vezin ve adalet ile perverîşyabî nizam olarak semâvâtî adalet ile kaim, bütün kâinat adaletle daim bulunduğu gibi, bu kanunu ekber, ahlâkiyyat ve medeniyyatta süver ve eşkâlî hükûmette aynı kuvvetle haizi tesir olduğundan, adalet ise her şeye hakkını vermek kuvvayı müttekabile beyninde muvazenet ve muadeleti teminden ibaret bulunduğu ne cihanı hilkatte, ne âlemi medeniyette bilcümle nizam ve terakkinin emniyet ve saadetin bundan başka bir vasıtai zahiriyesi olmayıp hükûmatı meşrûa ve mesutaya hâs olan esasî meşveret işte bu muvazenet ve mekânati teminden kuvvayı Devletin dairei hakaniyetinde tevzi ile aralarında tesisi hüsnü muadele eylemekten başka bir şey değildir. Hem hilkî ve hem şer'îdir.

Kuvvei icraiyyeye ait olan siyaseti umumiyenin idare ve icraatında Hükûmeti bütün bütün serbest ve muhtar bırakmak da usûlü meşrûu meşrutiyetin hikmeti asliyesine mutâbık olmadığından, ilânı harp, sulh ve ticaret, terk ve mübadele ve ilhakı arazi gibi milletin ikbal ve idbarına doğrudan doğruya tealluku olan mesaili azîmede Meclisi Mebusanın umuru siyasiyei Hükûmete iştirâk ve müdahalesi hakimiyeti meşruai milletin en hakiki ve ciddi tecelliyatından addolunur. Bu düsturu marufu meşrutiyet muktezasıdır ki, Kanunu Esasinin 7 nci maddesi, cümleden evvel tadil olunmak lüzumu tahakkuk eder.

Efradı milletin hukuku siyasiyesi teslim ve temin edilmedikçe, bir memlekette meşrutiyeti hakikiyenin vücuduna inanılmayacağı tebai Osmaniyenin hürriyeti cismaniyelerini tahdit ve tanzim eden kavanii medeniye ile tahtı te'yîde alınan hukuku medeniyenin kâfilli haraseti ve bu hukuku tayin eden nizam ve teâmülâtın hüsnü cereyanı ile infazi ahkâmının hücceti temini, hukuku siyasiye olduğu ve hukuku siyasiyenin en ciddi erkânı ise hürriyeti fikr, bunun levazımı gayrı münfekkесinden olarak hürriyeti kelâm (hürriyet matbuat serbestii ihtifâl ve içtima) bulunduğu halde, siyaseti şer'îye kitaplarımızda faslı mahsus ile «irtifak» ünvanı altında zikrolunan hürriyeti içtima, Kanunu Esaside mezkûtün anı bırakılmış ve bir hakkı sarihtî beşerinin en esaslı bir lâzımei medeniyetin hücceti hukuku millet olan Kanunu Esaside tasrih ve teyid kılınmamış olması kanunu mezkûr için büyük bir nakise teşkil ediyor ki, ancak bu ciheti mühimmeyi nazarı dikkatten dür tutmayarak, hakkı içtima'a ait bir madde ilâvesine lüzum görülmüştür.

Tabirin de delalet ettiği veçhile, kuvvei kanuniyenin vazifei asliyesi mutâi millet olacak kavanini umumiyeyi vücuda getirmekten ibaret iken, bizim Kanunu Esasimizde Meclisi Mebusanın tevayihî kanuniye tanziminde hakkı inbiası olmayıp, ifayı vazife için Hükûmetten gelecek kanun lâyhalarına intizar etmeye mecbur tutulmuştur.

Gerçi, bâlâda geçen esbap dolayısıyla Hükûmetin bu bapta kuvvei takdiriyesini teslim etmemek muvafık hikmet görülemezse de, bu selahiyeti yalnız hükûmete hasr ve teslim etmek muhtillî muvazenet ahvalden olup, Hükûmet erkânının bu bapta terâhileri büsbütün ref' olunmakda mümkün değildir.

Bunun içindir ki, Meclisi Mebusan, Hükümetten teklif vaki olsun olmasın, lâyiha kanuniye tanzim etmek selahiyetini bu bapta hakkı inbiyasını istidad eylemek lüzumu kat'isine karşı Kanunu Esasının bu hakkı yalnız Hükümete değil, Meclisi Mebusana da teşmil eylemesi zarurî görülmüştür. Zira, bir heyeti kanuniyenin hakkını tamamıyla istimal edebilmesi için eli bağlı olarak Hükümetin teklif ve icabına intizar etmesi vazifesini ya imhâl veya ihmâl demektir.

Düsturu Meşrutiyetin bir bendi mühimmi de, Kuvvei İcraiye'nin mesuliyeti siyasiyesine taalluk eder. Meclisi Umumi Âzaları, efali siyasiyede faili mübaşir olmayıp yalnız içtihadı kanuniye me'mur olduklarından ve herhangi bir şeyde müctehitler hatâ da etseler, muâteb olmayacaklarından, bunların kuvvei icraiye karşısında vaziyetleri mansıbı kazâya karşı mansıbı iftânın vaziyetine müşabih olup netice hükümün mesuliyeti her halde faili mübaşirine muzaf ve binaenaleyh, Meclisi Umumi Âzaları mesuliyeti siyasiyeden muaftır.

Bir de Meclisi Umumi'nin mukarreratını takdir ve temyiz ve neticesinden mesul edecek bir kudreti hâkime varsa, o da Cenabı Hak ve mahkemesi vicdan olabileceğinden, onlar içtihatlarından yalnız Allah'a ve vicdanlarına karşı mesuldür. Bu mesuliyet kısmen de hükûmatı mutlaka hükümdarlarının mesuliyetine müşabihdir. Fakat onlar yalnız içtihatlarından değil, tedabir ve icraatından bile kendilerini ancak o suretle mesul bilirler ve başka fail tanımazlar. Şeriatı İslâmiyede «Lâyüsel ammâ yef'al» olmak, Cenabı Allah'a mahsus bulunmakla her faili mübaşirin fiiline göre dünyevî veya uhrevî mesuliyeti muhakkak olduğu ve bu sır bugün âlemi siyasette tatbik olunmaya başladığı cihetle hükümdarların hem Allah, hem vicdana karşı mesuliyetleriyle beraber millete karşı da mesuliyetleri iktiza etmiş ve fakat hukuku akdın akide rücu kavaidi Fıkhiyye iktizasından olup, icraatı Hükümetin bilfiil akd ve mübaşeretli ise hükümdar tarafından vükelâya tefviz olunmuş olduğundan, bu mesuliyetin hükümdara bedel Vükelâya tevcihi kavaidi meşrutiyetten bulunduğu gibi Meclisi Âzâsı da müntehiplere karşı mesul tutulup def'at saniiyede intihaptan ıskat edilerek mesuliyeti siyasiyeleri tatbik edilir.

Mesuliyeti cezaiyeleri de Meclisi Umumiye ait olur. İşte vükelâ tedabir ve icraattan dolayı millete, yani Meclisi Mebusana karşı mesuldürler. Mesuliyeti hükümdarı bunun zımnında münderic olmakla, mesuliyet fiile taalluk edince bütün ef'al ve icraatta Hükümet ve Vükelâdan bir mes'uli şahsı, bir vekili âzam bulunmak suretinde temin edilebileceğinden, şer'an bu vechile nasbı caiz olan Vezîri Âzâmın bugün vücudu vacip addedilir ki, hem makamı saltanat vika edilsin, hem kanunu mesuliyet tatbik olunsun.

Kanunu Esaside Vükelânın mesuliyetine karşı bir madde (30) mevcut ise de, müphemdir. Bu mesuliyetin kime karşı olduğu tasrih edilmediği gibi, nev' ve haddi mesuliyete de tayin ve izah olunmamış olduğundan, maddei mezkûrede cihati müphemmenin tavihine lüzum görülerek ol vechile tadil olunmuştur.

Usulü Meşrutiyetin levazımı esasiyesindendir ki, Meclisi Mebusan Âzâsı, intihabatı umumiye neticesinde taayyün edince, kanunen muayyen olan vaktinde tecemmu etmek Meclisi Mebusanın cümlei hukukundan olur. Vakti muayyeninde içtima ve müddeti içtimaı ikmâl için bir taraftan emir ve irade almaya intizar edemeyeceğinden Meclisi Mebusanın her sene içtimasında İradei Seniye ile küşadı ise merasimi mutadedendir. Yine bu merasime riayet tarikiyledir ki, müddeti içtimanın hitamında Meclisin kapandığına dair bir İradei Seniye okunur ki, bu da Meclisin temdidine lüzum taayyün etmediğini imâ eden bir işareti resmîye olarak telâkkî olunur. Meclisi Mebusanın müddeti kanuniye haricinde içtimaı da böyle ahvali fevkaladede cari olabildiği gibi, Vükelâyı milletin huzuru daimisi kuvvei Hükümetin icraatını sektedar edeceğinden Meclis, daimî linakat edemeyip, lüzumu halinde temdit edilebilir. Binaenaleyh, Kanunu Esasının bu meseleye müteferri' mevaddı suveni ma'rûz dairesinde tadil olunmuştur.

Meclisin vaktinden evvel dağılmasına heman Usulü Meşrutiyetin cari olduğu bilcümle hükümetlerde cevaz gösterilmemiştir. Ancak, bunun hikmeti siyasiyesini haleldar etmemek için lüzumu hakikî ve kat'î takdir olduğu zaman Hükümetçe bu tedbire müracaat edilebilir. Hikmeti ise, Meclis ile Hükümet beyrinde ihtilâfı mucip mesailde âdetâ bir hakeme müracaat kabûlinden olarak meseleyi, Mebusanın tetkikinden alıp müntehiplerin, yani bütün milletin ârâyı külliyesine vaz' etmekten ibarettir ki, buna lüzumu hakikî derkârdır.

Mühim bir mesele de, Millet Meclisi millet namına bir karar verdikte, eğer katiiyen böyle olursa, millet namına icrayı hükümet eden bir Hükümet, rey ve fikri ne olursa olsun, bu kararı kabule mecburdur. Fakat mebuslar intihab olduğu vakit muhtelifümfih olan mesele, henüz ortada olmadığından, mühim, öyle

mühim bir meselede Meclisi Mebusanın fikriyle umum milletin fikri bir noktada ittihad eyleyeceğinden tereddüt husulü tabii olmakla, böyle bir tereddüt zamanında Hükümet Meclisi ilga değil, belki teçdid etmek ve meseleyi doğrudan doğruya müteahhplerin, bütün milletin ârâsına vazetmek teşebbüsünde bulunabilir ki, bu defa da intihap edilen Mebusan, seleflerinin mesleğini ihtiyar edecek olursa, Hükümetin buna mukavaatı artık teskküd eder.

Bizim Kanunu Esaside Meclisi o suretle dağıtmak, hakkı hükümdarı olarak kabul edilmiş. Fakat intihabatı cedidenin icrası, 6 aya kadar talik olunmuş bulunduğundan, ortada muhtelifümfih kalan bir meseleyi mühimmenin hal ve faslı o kadar müddet talik caiz olamayacağı gibi, Meclisin intihabatındaki maksadı meşruu esâsi diğer cihetten Hükümetin bir tecavüzü suretinde telakki edilebilmek ihtimali vâridi hâtırı millet olmamak için, intihabatı Meclisi mübeyyin olan İradei Seniyyede yeni intihabatın icrası da dercolumak ihtiza edeceği gibi, Meclisin tesrii inikadı için de 6 ay müddetin 3 aya tenzili tasvip olunarak, bu suretle tadil ve tashih kılınmıştır.

Kanunu Esasımızda bir de Heyeti Ayanın nasp ve tayini hususu calibi nazarı dikkattir. Çünkü Heyeti Ayan katiyen Kuvvei İcraiye den olamayacağı cihetle, ya Kuvvei Kanuniyeden, ya Kuvvei Kanuniye ile Kuvvei İcraiye arasında bir vasatı muaddildir. Eğer Kuvvei Kanuniyeden ise, millet tarafından intihap olunması, Kuvvei Kanuniye ile Kuvvei İcraiye meyanında nikatı mülakattan biri olarak, bir vasatı muaddil ise, her 2 kuvvenin hakkı iştirâki bulunması ihtiza edeceği ve Hükimâtı Meşrutedeki ahvale nazaran Ayan, her halde Kuvvei Kanuniyeden addolunacağı cihetle, bizde Heyeti Ayanın tamamen ve bizzat tarafı Hazreti Padişâhiden nasp ve tayini, Meşrutiyetin mebrâsı bulunan muvazeneti kuvâ kanununa bîküllüye muhalif olduğu gibi, mesuliyeti Vükela kaziyesine dahi muarız bulunmuştur. Şu halde Ayanın ekseriyetle olusun tarafı milletten intihabı lâzımeden görülmüş ve faslı mahsusunda beyan olunacak veçh ve suretle bu husun dahi icabatı meşrutiyete takriben tadili karargir olmuştur.

İşte ehemmiyetinden dolayı sureti itnâkârânede arz ve beyan olunan mütalaatı umumiye bu merkezde olduğu cihetle, alâhâlibi ipkası tensip edilen maddeler hakkında bittabi şu mazbatada esbabı mucibei beka beyanına lüzum görülmeyerek, tadil veya ilâve olunan mevât hakkındaki mütalaatı mahsusamız berveçhiâtı arz olunur:

Kanunu Esasının birinci maddesi memalik ve kıtaatı hâzıra ve eyalatı mümtazei Osmaniyenin yekvücut olup hiçbir zamanda bir sebeple tefrik kabul etmeyeceğini gösteriyor ise de, kanun, taksimat idareci memleketin keyfiyeti icraiyesinden sâkit olmakla beraber, anâsırı muhtelifeyi havi bir memlekette, Nahiye, Kaza, Sancak gibi taksimatı idarenin kuvvei icraiyece keyfemâyeshâ değiştirebilmesi mahzurdan salim olamayacağından, menfaati umumiye taalluk eden bu hususun Meclisi Mebusan müzakeratına tabi tutularak, bir şekil kanunide takarrur etmesi münasip görülmüş, ikinci madde olarak madde-i âtiyenin ilâvesi ittifakı ârâ ile karargir olmuştur.

İkinci madde - Memaliki Osmaniyenin taksimat ve hududu idariye ve teşkilâtı siyasiyesi, kanunu mahsus ile tayin olunup, işbu taksimat ve hududun tebdil ve tagyiri dahi kanunu mahsus ile olabilir.

Kanunu Esasının, memaliki Devleti Osmaniye ünvanı altındaki 1 nci faslında, memlekete ait ahkâm ile hukuku Hazreti Padişâhî ve hilâfetpenahî meczedilmiş, ve bunların ayrı ayrı mevzuu muhtevi bulunduğu nazarı itibare alınarak, bir birinden tefriki münasip görülmüş olduğu cihetle, berâyı tefrik 3 ncü maddeden sonra ayrıca (hukuku hükümdarı) faslı küşad edilmiştir.

Kanunu Esasının üçüncü (muaddelde 4 ncü) maddesi aynen ipka edilmiş ise de, hükümdaran hazeratının hini cüluslarında icrası şer'i olan resmî biat, bir taraftan milletün «İmmemettââtü filmaruf» hükmünce, tarîkı sadakatten ayrılmayacaklarını, diğer taraftan hükümdarın hazeratının menafii vataniye ve hukuku milîye ve icabatı şer'iyeye riayet edeceklerini mutazammın ve tefviz-i riyaseti âmmeyi mu'llim bir akd-i ahdü misak olduğu ve bu gibi ahvalde tarafeynin yemini münâ'kid suretinde icrayı hilf eylemeleri de şer'i bulunduğu cihetle, madde-i mezkûre «Zâtı Hazreti Padişâhî hini cülusunda heyeti umumiye müçtemi ise derhal, değil ise Meclisin içtimasında Şer'i Şerife ve Kanunu Esasî ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine, Meclisi Umumide yemin eder.» fıkrasının ilâvesiyle sureti âtiyeye ifrağ olunmuştur.

Aslı :

Üçüncü madde — Saltanatı Seniyei Osmaniye, Hilâfeti Kübrâyı İslâmiyeyi haliz olarak, sülalei Ali Osmandan usûlû kadîmesi veçhile ekberi evlâda aittir.

Muaddeli:

Dördüncü madde — Saltanatı Seniyei Osmaniye, hilâfeti kübrâyı İslâmiyeyi haiz olarak, sülalei Ali Osmandan usulûlû kadîmesi veçhile ekberi evlada aittir. Zâtı Hazreti Padişahi Hîni cîlusunda heyeti umumiye müctemi ise derhal, değilse Meclisin ilk içtimasında Şer'i Şerife ve Kanunu Esasi ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine Meclisi Umumide yemin eder.

Beşinci madde — (Muaddelde altıncı madde) Mukaddemede bahsi mahsusunda tafsili sebkeden mütalaat ve esbabı şer'iyye ve siyasiyeden dolayı, müeddâsının ipkasıyla beraber, kisvesinin daha ulvi, daha şer'i, daha siyasi bir şekle ifrağı tensip olunmakla, veçhi âti üzere yazılmıştır :

Aslı :

Beşinci madde — Zâtı Hazreti Padişahînin nefsi hümâyunları mukaddes ve gayri mesuldür.

Muaddeli:

Altıncı madde — Makamı Hilâfeti kübrâyı İslâmiye ve hukukî Saltanatı Seniyei Osmaniye Mukaddes ve masûn olarak icraatı Hükümetin mesuliyeti, Vükelâyı Devlete aittir.

Sülalei Ali Osmanın hukuku hürriye ve emval ve emlâki zâtîyeleri ve mādâmelhayat tahsisatı maliyeleri tekâfülü umumî tahtında olduğunu beyan eden altıncı (Muaddelde yedinci) madde, nazarı tetkike alındığı sırada, Hânedânı Ali Osman nasbı, aynı Osmanîyân olduğu cihetle, beden, malen, ilmen, ahlaken hukuku zâtîye ve kemalatı Osmanîyelerinin temini intizamı tahsisatı maliyelerinin tekâfülü umumîye irtibatının tevsi-ki kıvamı için veçhi meşrûh üzere, behemahâl bir kanunu mahsusı raprı lüzumu mülâhaza edilerek, mādâmelhayat terkibinden evvel «Kanunu mahsusı mucibince» kaydının ilâvesi ekseriyetle tensip edilmiş ve bu suretle buna dair bir kanunu mahsus yapılması karargir olmuştur.

Hukuku Hazreti Padişahîyi mutazammın yedinci (muaddelde sekizinci) madde, fıkra fıkra tetkik ve müzakere edilerek, mukaddemede, bahsi mahsusunda sebkeden esbap iktizasınca, icabat ve muvazenei meşrutîyet nazarı itibara alınarak, evvela teklifi kavânin hakkının dahi derç ve kabulü, saniyen «Vükelânın azil ve nasbı» fıkrasının örfî Meşrutîyette mutazammın bulunduğu kaydın zahire ihracıyla «Heyeti Vükelânın Sadrazamlar tarafından teşkil ve memuriyetlerinin arz olunacağına dair sarahat derci, sâlisen hukuku mukaddesei Hazreti Padişâhiden rütbe ve menasip tevcihi hususu mevkiî tezekküre konulduktan, rütebi mülkiye ile esasen vezâif ve menasibi ilmiyenin derecatından ibaret bulunan ve elyevm kısmen rütebi itibariyyei mülkiye gibi, tercih olunan rütebi ilmiyenin şimdiki hali aklın ve şer'an dâii mahzur olmakla, bunların bil'ılga yalnız manâsıba hâsr ve tahsis edilmek üzere, Kanunu Esasiden tayyi keyfiyetinde ekseriyetî ârâ husûle gelmekle, fıkra-i mezkûrenin «rütebi askeriye ve menasip tevcihi» suretinde tadili, râbian mukaddemede de bittahassa bahsolunduğu üzere, «Düvelî ecnebiye ile muahedat akdı» fıkrası, sarahat ve izahatı kâfiyeden vares-te bulunduğu ve bilumum muahedatın hakkı akdini bilâ kaydışart Makamı Saltanata tevdi ile hâkimiyeti millîye ve muvazenei Meşrutîyet muhtel olacağı cihetle, hukuku mukaddesei Saltanat ile hukuku meşruai milleti telif etmek üzere» sulh ve ticarete ve araziye-terk ve mübadele ve ilhakına ait muahedat ile tebaai Osmanîyenin hukuku asliye ve şahsiyesine taalluk eden ve devletçe mesarifi mucip olan muahedelerin Meclisi Umuminin nazarı tasvibine havale edilmesi lüzumunu mübeyyin bir fıkra ilâvesi. Hamîsen, Kuvve-i Berriye ve Bahriyenin kumandası fıkrasını takip eden (Harekâtı Askeriye İcrası) kaydının fıkra-i mezkûre mazmununda dâhil ve ayrıca zikri müstedrek olduğu nazarı dikkate alınarak terkini, sadisen (ahkâm-ı Şer'iye ve Kanuniyenin İcrası) fıkrasına gelince: Ahkâm-ı Şer'iye ve buna mümas olan Ahkâm-ı Kanuniyenin muhafaza ve himayesi, hâmi-i din-i İslâm ve hâfız-ı hukuku Osmanîyan olan Makam-ı Hilâfet ve Saltanatın icradan mukaddem vezâifi esasîyesinden olduğu nazarı dikkate alınarak dördüncü maddenin netice-i zaruriyesi olmak üzere icra lâfzından evvel bir de (muhafaza) kaydının ilâvesiyle (muhafaza ve icrası) suretine ifrağı.

Sâbian «Devairi idarenin muamelâtına müteallik nizamnameler» fıkrası «Devairi Hükümetin muamelâtı» suretinde bittahşih mukaddemede de sebkettiği veçhile şer'in ülül'emre tefviz edip mücazâtı ta'zirîyye ve siyasiyye itlak ettiği manaya dâil olan «Mücazâtı kanuniyenin af ve tahfifi» fıkrasının hîni tetkikinde affı

umumiler de nazarı dikkate alınmış ve bunların bir kanunu mahsus ile ilânı icabatı meşrutiyetten bulunmuş olmakla, «Meclisi Umuminin tasvibi ile tedliktiza affı umumi ilânı» fıkrasının zammı. Samimen, Kanunu Esasimizin ileride suitefsirata maruz kalmaması için sarh ve vâzih bulunması ciheti Encümenimizce en ziyade itina olunan cihattan olmakla, Meclis-i Umuminin akd ve tatiline ve feshine ait fıkralar dahi bazı mertebe takyid edilip Meclis-i Umuminin ancak miadında akd ve tatil olunacağı ve Meclis-i Mebusanın ancak 3 mah zarfında tekrar intihabat icra edilmek ve Meclis toplanmak üzere fesholunabileceği, diğer taraftan meclis müctemi bulunduğu zamanlarda da Devletçe görülecek lüzumu fevkalâde üzerine Meclisi toplayabilmekte Zat-ı Hazreti Padişahının hakkı hükümdarileti aşikâr bulunmakla, bu fıkara meyanına «Meclis-i Umuminin ahvali fevkalâdede vaktinden evvel içtima daveti» fıkrasının ilhaki karargir olmuş ve şu tadilat ve tashihata nazaran mezkûr 7 nci «Muaddelde 8 nci» madde, şekli âtiyi iktisap eylemiştir.

Aslı :

Yedinci madde — Vükelânın azil ve nasbı ve rütbe ve manasıp tevcihleri ve nişan itası ve eyâlâtı mümtazenin şeraifi imtiyaziyelerine tevfikân icrayı tevcihati ve meskûkât darbı ve hutbelerde namının zikri ve düveli eonebiye ile muahedat akdi ve harp ve sulh ilânı ve Kuvve-i Berriye ve Bahriyenin kumandası ve harekâtı askeriye ve ahkâmı şer'iye ve kanuniye icrası ve devairi idarenin muamelâtına müteallik nizamnamelerin tanzimi ve mücazâtı kanuniyenin tahfifi veya affı ve Meclis-i Umuminin akd ve tatili ve tedliktiza Heyet-i Mebusanın âzası yeniden intihab olunmak şartıyla feshi, hukuku mukaddese-i padişahi cümlesinden dir.

Muaddeli :

Sekizinci madde — Her nevi kavanin teklifi, Meclisi Mebusanın itimadını haiz bir Sadrazam tayini ile, onun, Şeyhülislâmdan maada teşkil ve azledeceği Vükelânın tasdikî memuriyetleri rütbei askeriye ve manasıp tevcihi, nişan itası, eyâlâtı mümtazenin şeraifi imtiyaziyelerine tevfikân icrayı tevcihati, meskûkât darbı, hutbelerde namının zikri, sulh ve ticaret ve terk ve mübadele ve ilhaki arazi ahitnameleriyle Tebaa-i Osmaniye'nin hukuku asliye ve şahsiyesine taallük eden ve devletçe mesarifi mucip olan muahedatın Meclis-i Umumi tarafından tasdik edilmek şartıyla akdi, harp ilânı, Kuvve-i Berriye ve Bahriyenin kumandası ahkâmı şer'iye ve kanuniyenin muhafaza ve icrası, devairi hükümetin muamelâtına müteallik nizamnamelerin tanzimi, mücazâtı kanuniyenin tahfif veya affı ve Meclis-i Umuminin tasvibiyle affı umumi ilânı, Meclis-i Umuminin miadında akd ve tatili, Meclis-i Umuminin ahvali fevkalâdede vaktinden evvel içtima daveti ve 37 nci madde mucibince Heyet-i Mebusanın üç ay zarfında intihap ve içtima olunmak şartıyla tedliktiza feshi, hukuku mukaddese-i Padişahidendir.

Hürriyeti şahsiyenin taarruzdan masuniyetini temin ve ilân eden onuncu (onbirinci) madde hiç kimse, kanunun tâyin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamayacağını mübeyyin olup Hükümeti Osmaniye'nin dini resmisi olan Din-i İslâmın kütübü fihkiyesinde «El'aslû fil'âdemiyyi el-Hurriyye» diye katıyyen musarrâh bulunduğu ve Şer'iyyatı İslâmiyenin müsavat ve adalete olan itinayı mahsusu ise varestei iştibah olduğu cihetle ahkâmı kanun, ahkâmı şer'iyyeye mümas ise de, hukuku şahsiyenin bir kat daha temini masûniyeti zammında (Kanunun tayin ettiği sebep ve suret) fıkrası «Şer ve kanunun tayin ettiği» şeklinde tekid olunarak, badema kanun lâfzının irad olduğu yerlerde şer lâfzı ile tev'em bulunduğu işaret olunmuş ve mücazat tâbiri badelhüküm icra olunan ukubattan ibaret olup şu halde fıkra-i mezkûre alâhâlihi bırakılsa şer ve kanunun tayin ettiği sebep ve suret haricinde hiçbir Osmanlının tevkif edilememek hakkı, meskûtün anı bırakılmış olacağından «Mücazat olunamaz» fıkrası «Tevkif ve mücazat olunamaz» suretinde tasrih edilmek tensip edilmiştir.

Aslı :

Onuncu madde — Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse, kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.

Muaddeli :

Onbirinci Madde — Hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse, şer ve kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile tevkif ve mücazat olunamaz.

«Matbuat, kanun dairesinde serbesttir» hükmünü tazammun eden onikinci (Muaddelde Onüçüncü) maddenin hini tetkikinde kanun dairesinde kaydının mevcudiyeti hürriyeti matbuatı takyid edip etmeyeceği müzakere edilmiş ve fakat bir taraftan matbuatın hiçbir kanuna tabi olmamasındaki mahzur, diğer taraftan da bir kaydın uğrayabileceği suitefsirat nazarı mütalaaaya alınarak eski madde-i kanuniyenin nihayetine «Hiçbir vechile kablettab' teftiş ve muayeneye tâbi tutulamaz» suretinde sarahat verilerek her iki mütalaa telif kılınmıştır.

Aslı :

Onikinci madde — Matbuat, kanun dairesinde serbesttir.

Muaddeli :

Onüçüncü madde — Matbuat kanun, dairesinde serbesttir, hiçbir vechile kablettab' teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz.

Mukaddimede, mufassalan bahsolunduğu vechile Kanunu Esasımızda Osmanlıların hakkı içtimaa malikiyetleri musarrafi olmayıp, gerçi hakkı içtimaa hukuku tabiiyeden olduğu aşikâr ise de, tebaai Devleti Osmanliyenin hukuku umumiyesini tayin ve tādād eden faslı mahsusta kütübü şer'iyeden ahkâmı sultanîye nam kitapta da aksami selasesiyle de musarrafi bulunan hakkı içtimaa dercedilmemesi caiz olamayacağından şirketler teşkiline mezuniyeti tazammun eden onüçüncü (muaddelde ondördüncü) maddeden sonra Osmanlıların hakkı içtimaa malikiyetleri esası dahi vaz ve tasrih kılınmış ve muaddelde 15 ncı maddeyi teşkil etmek üzere berveçhîfâ bir madde-i kanuniye ilâve olunmuştur:

Onbeşinci madde : Osmanlılar, hakkı içtimaa maliktir. Devleti Osmanliyenin tamamiyeti mülkiyesini ihlâl şekli Meşrutiyeti Hükümeti tağyir, Kanunu Esasi ahkâmı hilâfında hareket, anâsırı Osmanliyeyi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hâdim olmak üzere teşekkül eden veya ahlâk veya âdâbı umumiye-yeye mugayir bulunan cemiyetler memnudur.

Bu maddenin fıkaratı mündericesi kararlaştırıldığı sırada hakkı içtimaa malikiyet «Kanun dairesinde» fıkrası ile takyidi düşünülmüş ise de her memlekette olduğu gibi Memaliki Osmaniyede dahi hakkı içtimaa tayin ve tanzim zmnında bir kanun tertibi tabii bulunacağı nazarı dikkate alınarak, yalnız bu kanunu hini tanzimde ne gibi cemiyetlerin men'edilebileceğini tayine esas olmak üzere memnu olan cemiyetin tādâdı ile iktifa kılınması münasip görülmüştür.

Bir memleketin selâmet ve saadeti ve izdiyadi şân ve kuvveti bilumum erbabı vatanın ittifak ve ittihadıyla hâsıl olacağı en tabii bulunmasına nazaran, tamamiyeti mülkiyeyi ve şekli idare-i Meşrutiyeti tağyir maksadıyla teşekkül edebilecek cemiyatı memnu meyana anâsırı Osmanliyeyi siyaseten tefrik emeline hizmet edecek cemiyetlerin dahi ihlali ve ahlâk ve adabı umumiyenin muhafaza ve vikayesi fikriyle de bunu muhil cemiyetlerin adem-i tecvizi cihetine gidilmiştir.

Mukaddememizde felsefesiyle beyan olunduğu vechile hükümeti Meşrutada Kuvve-i İcraiye ile Kuvve-i Kanuniyenin vezaifi sureti sarih ve kat'iyede tefrik edilmek hüsnü temşiyeti umur için lâzimedenden olduğu gibi, Vükelâyı milletin hukuku tabiiye ve meşrualarına Kuvve-i İcraiyenin müdahalatını men ve milletin icraatı Hükümeti daima nazarı teftiş ve tekayyüdde bulundunmak hakkını temin etmekte vecibeden görülmekle vezaifi Vükelâyı tayin eden bahsin hini tetkikinde bu noktalara riayet olunarak tadilat icra edildi.

Kanunu Esasımızın yirmiyedinci (Muaddelde yirmisekizinci) maddesi «Mesnedi Sadaret ve Meşihatı İslamiye, tarafı Padişâhiden emniyet buyurulan zatlara ihale buyurulduğu misillü, sair Vükelânın memuriyetleri dahi bâ İrade-i Şahane icra olunur» suretinde muharrer olup, bidayeti Meşrutiyette Harbiye ve Bahriye Nazırlarının doğrudan doğruya tarafı Saltanattan tayin buyurulması umumda bir heyecanı şedit tevliid eylemiş ve muahharan rûhu Meşrutiyete tevfiikan mezkûr nazırların da Sadrazam tarafından intihap ve arzı teamül hükmüne geçmiş ve icabatı meşrutiyet dahi bu sureti müeyyid bulunmuş olduğu nazarı dikkate alınarak madde-i mezkûrenin fıkrâ-i ülâsı «Mesnedi Sadaret ve Meşihat-ı İslâmiye, tarafı Pâdişâhiden, emniyet buyurulan zevata ihale buyurulduğu misillü teşkilî vükelâya memur olan Sadrazamın tensip ve arzıyla sair Vükelânın memuriyetleri dahi bâ İrade-i Şahane icra olunur.» Şeklinde tādil olunmuştur.

Şekli idare-i sâbıkaya nazaran Sadrazamlar, Makam-ı Saltanatın vekili mutlakı olmak itibarıyla idare-i hükümette nüfuz ve selâhiyet-i vâsiyâi haiz olmaları tabii idiye de, her Nazır, kendi icraatından mesul ve kanun dairesinde serbesti-i tamını harekâta malik olduğu cihetle Sadaretin vazifesi, Meclis-i Vükelâya riyaset ederek, umuru Hükümetin bir mesleki muayyen dahilinde deveranını teminden ibaret kalmakta olmasına binaen sair memaliki Meşrutada olduğu gibi biz de dahi Sadrazamların bir nezareti deruhte eylemeleri, hem icabı halden, hem de kaide-i tasarruf ve iktisada mutabakattan dolayı münasip görülmüş ve maddenin nihayetine «Sadrazam, bir Nezareti deruhte eder» fıkrası dahi ilâve kılınmış ve binaenaleyh bâlâda sureti asliyesi münderic madde şekli âtiyi iktisap eylemiştir:

Muaddeli :

Otuzuncu madde — Mesnedi Sadaret ve Meşihati İslamiye, tarafı Pâdişâhiden, emniyet buyurulan zevata ihale buyurulduğu misillü, teşkili Vükelâya memur olan Sadrazamın tensip ve arzı ile, sair Vükelânın memuriyetleri dahi bâ İrade-i Şahane icra olunur. Ve Sadrazam, bir Nezareti dahi deruhte eder.

Yirmi sekizinci (31) maddede Meclisi Vükelâ müzakeratından muhtacı istizan olanların kararları İrade-i Seniye ile icra olunacağı beyan edilmekte ise de İrade-i Seniyesi istihsal olunmak icabeden mukarrerat, tarafı Hazreti Pâdişâhiden tasdik muktazi bulunanlardan ibaret olması tabii olmakla, fıkra-i mezkûre «Muhtacı tasdik olan kararlar ba'del'arz İrade-i Seniye ile icra olunur» şeklinde tashih edilmiştir.

Aslı :

Yirmisekizinci Madde — Meclis-i Vükelâ Sadrazamın riyaseti tahtında olarak akt olunup dahili ve harici umuru mühimmenin merciidir.

Müzakeratından muhtacı istizan olanların kararları İrade-i Seniye ile icra olunur.

Muaddeli :

Otuzbirinci Madde — Meclis-i Vükelâ, Sadrazamın riyaseti tahtında olarak akt olunup dahili ve harici umuru mühimmenin merciidir. Müzakeratından muhtacı tasdik olan kararlar İrade-i Seniye ile icra olunur.

Vükelânın vesaifini ve makamı sadarete karşı vaziyetlerini mübeyyin olan yirmi dokuzuncu «muaddelde otuz birinci » madde dahi badehmüzakere şekli âtiye ifrağ olunmuştur:

Aslı :

Yirmidokuzuncu Madde — Vükelâdan her biri, dairesine ait olan umurdan icrası, mezuniyeti tahtında bulunanları usulüne tevkiifan icra ve icrası mezuniyeti tahtında olmayanları Sadrazama arz eder. Sadrazam dahi o makule mevaddan müzakerata muhtaç olmayan muktezasını icra veyahut tarafı Hazreti Pâdişâhiden istizan ederek ve muhtacı müzakere bulunanları Meclisi Vükelânın müzakeresine arz eyleyerek müteallik buyurulacak İrade-i Seniye mucibince itizaasını ifa eyler. Bu mesalihin enva ve derecatı, nizamı mahsus ile tayin olunacaktır.

Muaddeli :

Otuzikinci Madde — Vükelâdan her biri, dairesine ait olan umurdan mezuniyeti tahtında bulunanları usulüne tevkiifan icra ve icrası mezuniyeti tahtında olmayanları Sadrazama aittir. Sadrazam dahi o makule mevaddan müzakereye muhtaç olmayanları doğrudan doğruya, ve muhtacı müzakere bulunanları Meclisi Vükelâda badehmüzakere, muhtacı tasdik oldukları takdirde arzeder ve İrade-i Seniye iktizasını ifa eyler. Bu mesalihin envâ ve derecatı, kanunu mahsus ile tayin olunacaktır. Şeyhülislam, muhtacı müzakere olmayan mevaddı doğrudan doğruya arzeder.

Kanunu Esasimizin de vükelâ tarafından Makamı Sadarete arz olunacak mevaddan müzakerata muhtaç olmayanların muktezası, Sadrazam tarafından icra olunacağı muharrer bulunmakta idi. Ancak, icabatı Meşrutiyetten olarak Sadarete verilen şekli cedid ile Vükelâyı saire, Nezaretleri dahilinde İrade-i Seniyeye iktirarı icap etmeyen hususâtı İrada muhtar ve ancak Meclisi Vükelâda kararlaştırması icap eden mevaddı Meclisi Vükelâyı tevdi etmek üzere Makamı Sadarete işarı keyfiyet ile vazifedar olmalarına nazaran, Sadaretin, Nezaretlerden vuku bulacak maruzatın muktezasını ifa edeceği kaydı zait kalmış ve binaenaleyh bu fıkra, Nezaretlerden vukua gelecek işarattan (muhtacı müzakere olmayanları doğrudan doğruya) Atebe-i hülûkâneye arz eder» şeklinde tashih olunmuştur.

Vâkıâ hükûmatı Meşrutada her Nâzırın İrade-i Hükümdâriye iktiran etmesi icap eden hususâtı Başvekâlet Makamına tebliğ etmeksizin doğrudan doğruya arz ederek İradesini istihsal etmesi usulden olduğu cihetle, bizde dahi bu usulün tatbiki Encümenimiz âzâsından bazı zevat tarafından teklif edilmiş ise de, idare-i sabıkada her dairenin sureti hususiyede maruzatta bulunmalarından mütevellit netayici muzırna meydana da olduğu cihetle, bu gibi hâlâta meydan verilmemek mülahazasıyla her daire maruzatının Makamı Sadaret vasıtasıyla cerayan etmesi yolundaki usulü kadîmenin muhafazası ekseriyetle tensip kılınmıştır. Madde-i Kanuniyede Meclisi Vükelâda muhtacı müzakere olmayan hususâtın da Nezareti aidesi tarafından Makamı Sadarete arz edileceği kaydı işte bu mülahazaya mebni ilâve edilmiştir. Şu takdirden bu kâbil maruzat için Makamı Sadarat yalnız bir vasıta-i tebliğ ve tebellüğ olmaktan ibaret kalmaktadır.

Kanunu Esasinin 30, (muaddelde 32 nci) maddesi Vükelâyı Devletin memuriyetlerine müteallik ahval ve icraatta mesul olacaklarını mübeyyin bulunmakta ise de, Meşrutîyetin esası Kuvvei İcraiye'nin Kuvveyi Kanuniye muvacehesinde mesuliyetlerinden ibaret olduğundan bu maddenin, hâlihazır, hukuku milleti temine gayri kâfi görülerek onun yerine madde-i âtiye ikame olunmuştur:

Aslı :

Otuzuncu Madde — Vükelâyı Devlet, memuriyetlerine müteallik ahvâl ve icraattan mesuldür.

Muaddeli :

Otuzüçüncü madde — Vükelâ, Hükümet siyaseti umumiyesinden müstereken ve daire-i Nezaretlerine ait muamelattan dolayı münferiden Meclisi Mebusana karşı mesuldürler.

Vükelâdan her biri, kendi Nezareti umuruna taallük eden İrade-i Seniye'nin zirinnî imza ile mesuliyeti deruhte eder.

Bu madde-i cedidenin son fıkrası, hukuku saltanatın mukaddes ve masuniyeti hakkındaki 6 ncı «Muaddelde 7 nci» maddenin bir netice-i zarurîyesidir. Zira Hükümetin kâffe-i ahval ve icraatı Hükümete bu nüfuz ve iktidarı veren millet nazarında tetkik ve tefüt edilmeğe lâzimesine binaen Kuvvei İcraiye'den sâdır olacak her hareket için meydana nazarı millet muvacehesinde mesul bulunacak bir zat aranması tabiidir. Vükelâdan biri, İrâdâtı Pâdişâhının zirini imza etmekle mesuliyeti deruhte etmiş olduğunu ve bundan dolayı kanunen mesul tutulacağını ve hiçbir mazeret şayanı kabul görülmeyeceğini bilirse, hukuk ve kanun haricinde muamelatı keyfiyenini tahaddüsüne imkân kalmamış olur. Kanunu Esasinin 31 nci «muaddelde 33 ncü» maddesi berveçhiati tadil ve ıslah olunmuştur.

Aslı :

Otuzbirinci madde — Mebusan âzâsından biri veya hut birkaçı, Heyeti Mebusanın dahili daire vazifesi olan ahvâlden dolayı vükelâyı devletten bir zat hakkında mesuliyeti mucip şikâyet beyan ettiği halde, evvelâ Heyeti Mebusanın Nizamı Dahilisi mucibince bu misillü mevaddın heyete havalesi lâzım gelip gelmeyeceğini müzakereye memur olan şubede tetkik olunmak üzere şikâyeti müş'ir Heyeti Mebusan Reisine verilecek tahrir, Reis tarafından tahkikatı lâzime icra ve istikâ olunan zat tarafından izahatı kâfiye istihsal olunduktan sonra şikâyetin şayanı müzakere olduğuna dair ekseriyetle tertip olunacak kararname Heyeti Mebusanda kiraat olunarak ve ledeliktiza şikâyet olunan zat davet ile bizzat veya bilvasıta vereceği izahat istima kılınarak azayı mevcudenin sülüsânı ekseriyeti mutlakasıyla kabul olunursa muhakeme talebini müş'ir mazbatası Makamı Sadarete takdim ile ledelfarz müteallik olacak İrade-i Seniye üzerine keyfiyet Divanı Âliye havale olunur.

Muaddeli :

Otuzdördüncü madde — Mebusan âzâsından biri, Vükelâyı Devletten bir zat hakkında umuru me'mûresinden dolayı mesuliyeti mucip şikâyet beyan ettiği halde, evvelâ Heyeti Mebusan Nizamname-i Dahilisi mucibince bir misillü mevaddın Heyete havalesi lâzım gelip gelmeyeceğini müzakere etmek üzere şikâyeti müş'ir tahrir canibî Riyasetten 3 gün zarfında encümeni mahsusuna gönderilir.

Ve bu encümen tarafından tahkikatı lâzime icra ve istikâ olunan zat tarafından izahatı kâfiye istihsal olunduktan sonra şikâyetin şayanı müzakere olduğuna dair ekseriyetle tertip olunacak kararname Heyeti Mebusanda kiraat olunarak ledeliktiza şikâyet olunan zat davetle bizzat veya bilvasıta vereceği izahat, içti-

ma olunarak âzâyı mevcudenin sülûsanı ekseriyetiyle kabul olunursa, muhakeme talebini müş'ir mazbatasını Makâmı Sadarete takdim ile, ledel'arz müteallik olacak İrade-i Seniye üzerine keyfiyet Divanîâliye havale olunur.

Bir maddenin aslında Heyeti Mebusanın dahili dairei vazifesi olan ahvalden dolayı Vükelâyı Devletten bir zat nakkında şikâyet edilebileceği muharrer olup, nev'ama Heyeti Mebusanın vazifesi tahdit edilerek, vazifesi dahilinde olmayan hususat dahi bulunabileceği, anlaşılmış ve halbuki Heyeti Mebusanın vazifesi umum Kuvve-i İcraiye üzerinde tetkik ve teftiş cihetini de şamil bulunmuş olduğundan, icraatı Vükelâdan hiçbirinin mebusanın dahili dairei vazifesinden hariç kalamayacağı tabii görülmesi hasebiyle bu kayıt kaldırılmış ve Vükelâyı Devletten mesuliyeti mucip şikâyetin umuru me'mûresine müteallik olması lâzım geleceği ilâve kılınmıştır.

Divanîâlinin Dairei İthamı tarafından müttehem olduğuna karar verilen Vükelânın tebrî-i zimmet edinceye kadar Vekâletten sâkit olacakları 34. «muaddelde 36 ncı» maddede muharrer ise de, Meclisi Mebusanca tetkikat icra edilerek muhakemesinin talep olunmasına sülûsanı ekseriyet ile karar verilen ve Divanîâlinin Dairei İthamı tarafından da müttehem olduğuna kanaat edilen bir zatın Vükelâlık mesnedinde kalması caiz olamayacağı nazarı dikkate alınarak :

Aslında «Divanîâlinin Dairei İthamı tarafından müttehem olduğuna karar verilen Vükelâ, tebrî-i zimmet edinceye kadar Vekâletten sâkit olur.» suretinde bulunan madde-i mezkûre tadilen :

«Divanîâlinin Dairei İthamı tarafından müttehem olduğuna karar verilen Vükelâ vekâletten sâkit olur ve mahkûmiyeti halinde affı âliye mazhariyeti Meclisi Mebusanın ekseriyetle kararlarına mütevakkıftır.» şekline katbedilmiştir. Son fıkranın lüzumu ilâvesi ise, Meclisi Mebusan kararıyla tahiti muhakemeye alınan ve Divanîâli tarafından mahkûmiyetine karar verilen zevatın affedilmeleri keyfiyetinde Meclisi Mebusanın da alâ-kadar bulunacağı tabii olması iddiasından ileri gelmiştir.

Kuvve-i İcraiye ile Kuvve-i Kanuniyenin münasebatı müttekabilelerinden bâhıs olan 35. «muaddelde 37.» maddede münderecatı arz ve amîk tetkik olundu. Kanunu Esasımızda Vükelâ ile Heyeti Mebusan arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabulünde Vükelâ tarafından ısrar olunup da Mebusan canibinden ekseriyeti ârâ ile ve tafsilen esbabı mucibe beyanıyla kat'iyen ve mükerreren reddedilmesi ihtimalinden bahs olunması evvele-mirde nazarı dikkati celbeyledi. Çünkü, mükerreren kaydından anlaşılacağı üzere, Heyeti Vükelânın, teklif olunan bir maddenin Heyeti Mebusan tarafından ademi kabulü takdirinde red muamelesi defaat ile tekerrür edebilecektir. Halbuki, bu tekrara bir had tayin edilmezse, aradaki ihtilâf temâdi ederek hüsnü temşiyeti umûra hâfel geleceği gibi, bazı mesaili mühimmede enzârı umumiye üzerinde de sui tesirat görüleceği mülahaza edildiğinden, «mükerreren» kelimesi yerine «ikinci defa» kaydı vaz olunmuş ve bu teklif ve red muamelesinin ikinci defa ile tahdidi münasip görülmüştür. Sanîyen, Meclisi Mebusan, Heyeti Vükelâ tarafından vuku bulan teklifatı sureti kat'iyyede reddettiği takdirde Kanunu Esasımızda «Vükelânın tebdili veyahut müceddeden müddeti kanuniyesinde intihab olunmak üzere Heyeti Mebusanın feshi» suretinde bahsedilmesi icabatı meşrutiyetten olan Kâbinenin istifaya mecburiyeti ile pek kabili telif görülememiştir. Hükûmâtı Meşrutada Meclisi Mebusana vaki olan teklif kabul edilmezse, istifa edeceği beyanı ile müracaatta bulunan Heyeti Vükelânın metalibi tervic edilmediği takdirde istifa etmeleri umuru cariyyeden ve Meclisi Mebusanın feshi cihetine gidilmesi ise, ancak mesaili mühimmei müşkilede ihtiyar olunacak hususatı nâdirenden olduğu halde Kanunu Esasımızın «Vükelânın tebdili veyahut Heyeti Mebusanın feshi» tabiriyle her iki şıkkı aynı ehemmiyette tutması bittabi tecviz olunamamış ve binaenaleyh Meclis ile Heyeti Vükelâ arasında ihtilâf zuhurunda, birinci defasında Heyeti Vükelânın behemehâl istifaya mecbur olacağı ve ancak bunu müteakkip teşekkül edecek heyet dahi aynı teklifte ısrar ettiği takdirde, lüzum görülürse Meclisin feshi cihetine gidilebileceği ekseriyetle kabul olunmuştur. Şu kadar ki, intihabat icra olunduktan ve Meclis küşat edildikten sonra yeni Meclis dahi fesholunan Meclisi Mebusanın rey ve mütalaasını tasvip edecek olursa, efkârı umumîyenin bu arzusuna karşı Kuvve-i İcraiyenin ısrara hakkı olamayacağından, Meclisi Mebusanın rey ve kararı Hükûmetçe kabul edilecektir.

Encümenimizin bu mecburiyeti vazetmesindeki hikmet âşıkâr olmakla beraber, mukaddememizde tafsili sebkettiği cihetle, burada teşrihine lüzum görülmemiştir. İşte bu mütalaâta mebnî Kanunu Esasının otuzbeşinci muaddelde otuzyedinci maddesi berveçhiati tadil edilmiştir :

Aslı :

Otuzbeşinci madde Vükelâ ile Heyeti Mebusanın arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabulünde Vükelâ tarafından ısrar olunup da Mebusan canibinden ekseriyeti ârâ ile ve tafsilen esbabı mucîbe beyanı ile kat'iyen ve mükerreren reddedildiği halde, Vükelânın tebdili veyahut müceddeden müddeti kanuniyesinde intihab olunmak üzere Heyeti Mebusanın feshi, münhasıran yedi İktidar Hazreti Pâdişâhîdedir.

Muaddeli :

Otuzsekizinci madde - Vükelâ ile Heyeti Mebusan arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabulünde Vükelâ tarafından ısrar olunup da Mebusan canibinden ekseriyeti ârâ ile ve tafsilen esbabı mucîbe beyanı ile kat'iyen ve ikinci defa reddedildiği halde, Vükelâ, ya Mebusanın kararını kabule veya istifaya mecburdur. İstifa takdirinde, yeni gelen Heyeti Vükelâ, Heyeti sâbikanın fikrinde ısrar eder ve Meclis esbabı mucîbe beyanı ile yine reddederse 8. madde mucibince intihabata başlanmak üzere Zatı Hazreti Pâdişâhî, Meclisi feshedebilir. Fakat Heyeti cedidei Mebusan, evvelki Heyetin reyinde sebat ve ısrar ederse, Meclisi Mebusanın rey ve kararının kabulü mecburî olacaktır. Meclisi Umumînin münakit olmadığı zamanlarda bir zarureti mübreme üzerine Heyeti Vükelâ tarafından muvakkat kanunlar yapılabileceği hakkında 36. «muaddelde 38.» madde aynen kabul edilmişse de, suiistimal mahzurundan bilküllüye salın olmak için, nihayete, bu kanunların ilk içtimada Heyeti Mebusana tevdi edilmeleri lâzım geleceği, bir tedbiri ihtiyatî olmak üzere ilâve kılınmıştır.

Aslı :

Otuzaltıncı Madde — Meclisi Umumî münakit olmadığı zamanlarda, Devletin bir muhataradan veyahut emniyeti umumiyeyi halelden vikaye için bir zarureti mübreme zuhur ettiği ve bu babda vazına lüzum görünecek kanunun müzakeresi için Meclisin celb ve cemine vakit müsait olmadığı halde, Kanunu Esasî ahkâmına mugayir olmamak üzere Heyeti Vükelâ tarafından verilen kararlar Heyeti Mebusanın içtiması ile verilecek karara kadar bâ İradei Seniye muvakkaten kanun hüküm ve kuvvetindedir.

Muaddeli, 39 ncü madde, Meclisi Umumî münakit ... ilh, kanun hüküm ve kuvvetinde olup ilk içtimada Heyeti Mebusana tevdi edilmek lâzımdır.

Vükelâdan istizahı madde keyfiyetinden bâhis olan 38 nci (muaddelde kırkinci) madde aynen kabul edilmiştir. Ancak neticei istizahı Heyeti Mebusan tarafından ademi itimat reyi beyan edilen Nazırın ve bu Nazır aynı zamanda Riyaseti Vükelâyı haiz olduğu takdirde, bütün Vükelânın memuriyetten sâkit olmaları icabı Meşrutiyetten ve ekseri hükûmâtı Garbiyede teamülünden olduğuna nazarân oralarda cereyan edecek muamelelerin tayininde müşkülâta tesadüf edilmeyecek de, Kanunu Esasîmizin bu babda ihtiyarı sükût etmesinden ise, Heyeti Vükelânın Meclisi Mebusan huzurunda mesuliyeti kaidesinin neticei zaruriyesi olmak üzere «neticei istizahı Heyeti Mebusanın ekseriyeti ârâsıyla hakkında ademi itimat beyan olunan Nazır sâkit olur. Reisi Vükelâ hakkında ademi itimat beyan olunduğu halde Heyeti Vükelâ hep birden sükût eder.» fıkrası ilâve olunmuştur.

Aslı :

Kırkbirinci Madde — İstizahı madde için Vükelâdan birinin huzuruna Meclisi Mebusanda ekseriyetle karar verilerek davet olunmakta, ya bizzat bulunarak veyahut maiyetindeki rüesayı memurinden birini göndererek irad olunacak suâllere cevap verecek, yahut lüzum görürse mesuliyeti üzerine alarak cevabını tehir etmek selâhiyetini haiz olacaktır.

Tadilde İlâve Olunan Fıkra

Neticei istizahı Heyeti Mebusanın ekseriyeti ârâsıyla hakkında ademi itimat beyan olunan Nazır sâkit olur. Reisi Vükelâ hakkında ademi itimat beyan olunduğu halde, Heyeti Vükelâ hep birden sükût eder.

Kanunu Esasîmize bu sarahat dercedildiği gibi, hakkında ademi itimat reyi beyan edilen Heyeti Vükelânın ne yolda istifa edeceğine ve yeni Heyetin ne suretle teşekkül edeceğine ve Heyeti Vükelâ arasında ihtilâf zuhur ettiği ve içlerinden biri veya birkaçı istifa eylediği takdirde ne gibi bir hattı hareket takip edileceğine ve Heyeti Vükelâ kararlarının ne suretle tanzim ve Atebeyi Şahaneye arz olunacağına ve Meclisi Mebusanın müzakeratında Vükelânın da mevcut bulunması lâzım geleceğine dair ahkâmın da derci

Encümenimiz âzâsından bazı zevat tarafından teklif edilmişse de, bu gibi teferruatın Kanunu Esasiye derdi ekseriyetle tecvîz olunmadığı gibi, Avrupa Kanunu Esasilerinde dahi münderîç bulunmaması bir defil olmak üzere serdolunmuş ve ekalliyette kalan tarafça gerçi Avrupa Kavanini Esasisinde ahkâmı mezkûre meskûttünanlık bırakılmışsa da, senelerden beri cari olan teamül iktizasınca bu hususat bilâ tereddüt cereyan edegelmekte bulunmuş olduğunu ve bunların kanuna dercinde hiçbir mahzur görülemeyeceği müdafaaten fiyan kılınmıştır. Her ne kadar bu noktai nazar Encümenimizin ekseriyetince şayanı kabul görülmemişse de, ahkâmı mezkûrenin ileride teamüle esas olmak üzere işbu esbabı mucibe lâyihasına derci tensip edilmiştir.

1. Heyeti Vükelâ hakkında ademî emniyet reyi verildükte, Heyeti mezkûre istifanamesini tarafı Hazreti Pâdişâhiye takdim eder. Zatı Şahane, Heyeti Ayan ve Mebusan Reisleriyle badel müzakere bir zatı Heyeti Cedidei Vükelâyı teşkil memur edip, o dahi münasip göreceği zevat ile bilmitişavere, Heyeti teşkil eder. Vükelâyı muntahiblerin isimlerini ve hangi Nezarete intihap olunduklarını havi olan emirnamenin ziri, Reisi Vükelâ tarafından imza ve arzolanarak bâlâsına «Mucibince icra olunmas» ibaresiyle Hattı Hümayun sâdir olduktan ve emirname derhal resmî gazeteyle ilân olunduktan sonra Heyeti Vükelâ kat'iyen teşekkül etmiş addolunur.

2. Riyaseti Vükelâ memuriyetinde bulunan zat ile, Vükelâyı saireden bir veya bazıları beyninde ihtilâf zuhurunda esbabı ihtilâf Sadrazam tarafından Meclisi Vükelâyı beyan olunarak, Heyetçe tetkik edilir. Netice müzakerede ya bilittifak yahut ekseriyetle Reisi Vükelânın rey ve mesleği tasvip olunursa, Vükelâdan ona muhalif olan zat istifa etmeye mecburdur. Vükelâdan muhalif reyde bulunan zatın rey ve mesleği bilittifak yahut ekseriyetle tasdik olunduğu takdirde ise, Reisi Vükelâ istifa etmeye mecbur olacaktır.

3. Riyaseti Vükelâda bulunan zat hakkında ademî emniyet reyi verilmesine mebnî olmayıp, a'zârı zatiyye binaen istifa edecek olduktan, Heyeti Vükelâ Şeyhülislam da dahil olduğu halde umumen müstafi addolunarak alelusul bir muramele cereyan eyler.

4. Heyeti Vükelâ veya Vükelâdan biri veya bazıları istifa eyledükte yerlerine diğerleri tayin olununcaya kadar müstafi olanlar memuriyetlerine devam mecburdurlar. Mazareti vücudiye müstesnadır. Ârızai vücudiye yahut esbabı saire ilcasiyle Vükelâyı müstafiyenin halefleri tayin olununcaya kadar devamları kabül olamadığı halde, yerlerine, Vükelâdan münasipleri vekâlet ederler.

5. Devletin siyaseti dahiliye ve hariciyesine taalluku olan her bir meselei mühimme Heyeti Vükelâda müzakere olunmak şarttır. Reisi Vükelâ veya Hariciye Nazırı tarafından izahatı kâfiye verildikten sonra ittihaz olunacak kararlar Heyet mazbatasıyla tarafı Hazreti Pâdişâhiye arzolanur. Her Dairenin Nazırı tarafından, kendi dahili selâhiyeti dahilinde bulunan hususatta dair yazılacak takrirlerin ziri Nazır tarafından imza olunduktan ve tedelfarz bâlâsına mucibince ibaresiyle Hattı Hümayun ısdar kılındıktan sonra mevki icraya konulur. Bu takrirler nizam kuvvetini haiz olarak esbabı mucibinden hâli bulunacak ve hükümleri zati karara muhtas olup icabı halinde esbabı mucibeden hâli bulunacak ve hükümleri zati karara muhtas olup icabı halinde esbabı mucibeyi havi olarak, takrirler Nazır tarafından mumzâ bir lâyiha raptedilecektir. Emri, icra, kararı musaddakın resmî gazetede ilân tarihinden bed'eder.

6. Meclisi Mebusan veya Ayan müzakeratında Heyeti Vükelâ, icabına göre kâmilten veya kısmen hazır bulunarak sorulan suallere cevap lüzumuna göre izahat ita ederler.

Memurin Fashı

Memurin fashında, alit olan maddelerin değiştirilmesine bir lüzum görülmemiştir. Çünkü, memurinin ehil ve müstahik oldukları memuriyetlere kanun dairesinde tayin edilecekleri ve bir gayri hak arzedilemeyecekleri tekatüt, mâzûliyet maaşlarına nail olacakları maddeleri Kanunu Esaside mevcut olup, ahkâmı asliyenin semerati nâfiyasının iktitafı icap eden kavaninin vaz' ve ıslahına mütevekkif bulunmuştur.

Ancak, bu fasılda, iki memuriyet maaşının şahsı vahidde cemedilemeyeceği kâidesi meskût bırakılmış olduğu cihette, bunun da kırkinci (muaddelde kırkikinci) maddenin nihayetine ilâvesi tensip olunmuştur.

Ashı :

Kırkinci Madde — Her memurun vezaifi, nizamı mahsus ile tayin olunacağından, her memur kendi vazifesi dairesinde mesuldür.

Muaddeli :

Kırküçüncü Madde — Her memurun... ilh mesuldür. İki memuriyet maaşı şahsı vahiddé cem edilemez.

Meclisi Umumi Fash

Meclisi Umumiye alt ahkâmın tetkikine mübaderet edildikte, evvel emirde müddeti içtimaiyenin ademi kifayesi nazarı teemmüle alındı.

Gerçi her zaman Meclisi Mebusan ve Âyanın bidayeti meşrutiyette olduğu derecede meşgul olmayacakları tabii ise de, dört ay müddetin de ademi kifayesi pek bedihi olduğundan, müddeti içtimaini sekiz mâha iblağı bazı taraftan teklif olunmuş, nihayet altı mâhin kâfi geleceği ekseriyetle kararlaştırılarak, Meclisi Umuminin Eylül iptidasında tecemmu etmesi tensip olunmuştur.

Mukaddîmede muvazzahan gösterildiği veçhile, Meclisi Umuminin vakti muayyeni hululünde tecemmu hakkı derkâr olmakla, bu babda sarahatı lâzime verilmek üzere, (tecemmu eder) cümlesinden mukaddem «bilâ davet» kaydının ilâvesiyle ademi davet (vuku buluverdiği) takdirde tahaddüs edecek ihtilâf ve müşkilâta meydan bırakılmamıştır. Binaenaleyh, kırküçüncü «muaddelde kırkbeşinci» madde şekli âtiyi iktisap etmiştir:

Aslı :

Kırküçüncü Madde — Meclisi Umuminin iki Heyeti, beher sene, Teşrinisani iptidasında tecemmu eder, ve bâ İradei Seniye açılır ve Mart iptidasında yine bâ İradei Seniye kapanır. Ve bu heyetlerden biri diğerinin müçtemi bulunmadığı zaman münakât olamaz.

Muaddeli :

Kırkbeşinci Madde — Meclisi Umuminin iki Heyeti, beher sene Eylül iptidasında bilâ davet tecemmu eder. Ve bâ İradei Seniye açılır ve Mart iptidasında yine bâ İradei Seniye kapanır ve bu heyetlerden biri, diğerinin bulunmadığı zamanlarda münakit olamaz.

Kanunu Esasinin 44 nci maddesi hükmünce; Zâtı Hazreti Pâdişâhının, Devletçe görülecek lüzum üzerine Meclisi Umumiye vaktinden evvel açacağı ve müddeti muayyenei içtimainı da tenkîs veya temdit edeceği anlaşıyor.

Müddeti içtimaiyenin temdidî, kavaninî müstacelenin veya tedabiri mühimmesi zaruriyenin ittihazı maksadıyla makul ve tabii olacağı halde, meşgali mütâdeye ancak kifayet edeceği bedihi bulunan devrei içtimaiyenin tenkîsinde hiçbir hikmet ve fayda mülâhaza edilemediğinden, müddeti muayyenei içtimain tenkîsi keyfiyetinin tayyî tensip olunmuş ve Meclisin, temdidî içtimainı kararlaştırmak hususunda resen harekete hakkı olduğu keyfiyeti dahi teslim kılınmıştır.

Diğer taraftan, Zâtı Hazreti Pâdişâhî, görülecek lüzum üzerine Meclisi Umumiye vaktinden evvel küşat edebilecekleri gibi, ahvali fevkalâde takdirinde Meclis âzâlarının ekseriyeti tarafından tahriren vukubulacak müracaat neticesinde dahi, bazı düvell meşrutada olduğu misillü, Meclisin inikat edebilmesi lüzumu tasdik edilmiş ve bu mülâhazata binaen maddei mezkûre berveçhiati tadil olunmuştur.

Aslı :

Kırkdördüncü Madde — Zâtı Hazreti Pâdişâhî Devletçe görünecek lüzum üzerine Meclisi Umumiye vaktinden evvel dahi açar ve müddeti muayyenei içtimainı da tenkîs veya temdit eder.

Muaddeli :

Kırkaltıncı Madde — Zâtı Hazreti Pâdişâhî, görülecek lüzum üzerine, re'sen veyahut Mebusanın ekseriyeti mutlakası tarafından vukubulacak talebi tahririye binaen, Meclisi Umumiye vaktinden evvel dahi açar. Ve Heyeti Umumiyenin kararıyla veya re'sen müddeti muayyenei içtimain temdit edebilir.

Meclisi Umumi âzâsından birinin hiyanet ve Kanunu Esasiyi naks ve ilgaya tasaddî ve irtikâp töhmetlerinden biriyle mütteheli olması halindeki ahkâmı tazammun eden 48 nci (Muaddelde 50 nci) madde tetkik olunmakta, birkaç noktadan muhtacı tadil ve ıslah olduğu görüldü.

Metni maddede âzâdan birinin bu töhmetlerden biri ile müttehem olduğuna, mensup olduğu Heyet âzâ-yı mevcudesinin sülûsanı ekseriyeti ârâsı ile karar verilir ise, âzâlık sıfatı zail olacağı gösteriliyor ve aynı

zamanda kanunen hapis ve neyfi mucip bir ceza ile mahkûm olduğu surette âzâlık sıfatının zail olacağı beyan ediliyor. Halbuki bir heyeti ithamiyece ithamına karar verilen müttehemin behemahal mahkûm olması icap etmeyeceğine nazaran, yalnız böyle bir karar ile Meclisi Umumi âzâsından birinin âzâlık sıfatından sâkıt olması, şayanı tecvîz görülememiş, ve şu kadar ki, mensup olduğu Heyetin sülûsanı ekseriyeti tarafına ithamına karar verilen bir zat hakkında şayanı dikkat bir sui nazarın mevcudiyeti aşkâr bulunmuş olduğundan, böyle bir zatın sıfatı Vekâleti muhafaza etmesi de gayri caiz görülerek, neticeî hükme kadar âzâlıktan muvakkaten ve ancak mahkûmiyeti kat'iyeden sonra, kat'iyen sâkıt olması tensip olunmuştur. Maamafih, Meclisi Umumi âzâlarının sıfatı Vekâleti, intihap mazbatalarının Meclisçe tetkiki neticesinde tahakkuk etmesine ve tabiri diğerle âzâlık sıfatı ancak Meclisin kararı ile tamam olmasına mebnî, bu sıfatın ref' ve nez'i de ancak yine Meclisin kararına vabeste bulunmak tabii görüldüğünden, mahkûmiyeti kat'iyeden sonra âzâlık sıfatının da yine heyetin ekseriyeti sülûsan kararı ile zail olacağına dair bir kayıt ilâve edilmiştir. İsnat olunan ef'âlin rüyeti muhakemesi ile tayini mücazatının ait olduğu mahkeme tarafından ifa edileceği hakkındaki son fıkra ise, bilzum bulunduğu cihetle tayyedilmiştir. Binaenaleyh, maddei mezkûre şekli âtîde tadil kılınmıştır :

Aslı :

Kırksekizinci Madde — Meclisi Umumi âzâsından birinin hiyanet ve Kanunu Esasiyi naks ve ilgaya tasaddî ve irtikâp töhmetlerinden biri ile müttehem olduğuna, mensup olduğu Heyet âzâyı mevcudesinin sülûsanı ekseriyeti mutlakası ile karar verilir veyahut kanunen hapis ve neyfi mucip bir ceza ile mahkûm olmuş ise, âzâlık sıfatı zail olur ve bu ef'âlin muhakemesi ile mücazâtı, ait olduğu mahkeme tarafından rüyet ve hüküm olunur.

Muaddeli :

Ellinci Madde — Meclisi Umumi âzâsından birinin hiyanet ve Kanunu Esasiyi naks ve ilgaya tasaddî ve irtikâp töhmetlerinden biri ile müttehem olduğuna, mensup olduğu Heyet âzâyı mevcudesinin sülûsanı ekseriyet ârâsıyla karar verir ise, neticeî hükme kadar âzâlıktan muvakkaten sâkıt ve mahkûmiyeti kat'iyeden sonra âzâlık sıfatı yine Heyetin ekseriyeti sülûsan kararı ile müebbeden zail olur.

Teklifi kanun hakkında ve bu hakkın sureti istimalinden bâhiş olan 53 ncü (muaddelde 55 ncü) madde dahi ariz ve amîk müzakêrat cereyanına bâdî olmuş ve mukaddimde sepkeden mütalaâtı umumiyeden de anlaşılacağı veçhile, maddei mezkûre birkaç noktâi nazardan muhtacı tadil görülmüştür.

Evveleninde metni kanunda Heyeti Âyan ve Heyeti Mebusanın kendi vazifei muayyeneleri dairesinde bulunan mevad için, kanun tanzimini ve kavanin mevcudeden birinin tadilini istidaya selahiyattar oldukları söyleniyor ise de, bu selahiyet «vazifei muayyene dairesinde bulunan mevad» kaydı ile hasr ve takyid edilmektedir. Bu kayıt kabul olunduğu takdirde, her şeyden evvel Meclisi Mebusan ve Âyanın vazifei muayyeneleri neden ibaret olduğunu taharri etmek iktiza edecek ve bu yüzden müşkilât tahaddüsü dahili ihtimal bulunacaktır.

Meclisi Mebusan ile Âyanın her hususta umuru Devleti tetkik ve teftiş etmeye selahiyetleri derkâr ve Meşrutiyetin esası, milletin, kendi istediği kanunlar dairesinde temini idaresine matuf bulunduğu bedidâr olmasına binaen, Heyeti Âyan ile Mebusanın teklifi kanun haklarının hiçbir veçhile takyit ve tahdit edilmemesi tecvîz olunamamıştır.

Sâniyen; maddei mezkûrede Heyeti Âyan ve Mebusanın bu hakkı tabiiileri fıkrai ahîre ile âdetâ hiç menzilesine indirilerek, Meclisi Uminin ızhar edeceği arzu, Sadaretin ve Şûrayı Devletin rey ve tensibi-ne muhavvel bırakılmış olur. Çünkü, fıkrai ahîre mucibince Heyeti Âyan veya Mebusan tarafından kavanini mevcudeden birinin tadili istida edildikte, evvel emirde Makâmı Sadaret vasıtasıyla tarafı Şâhânen istizah edilmek ve İradei Seniye müteallik buyurulursa, ait olduğu dairelerden verilecek izahat ve tafsilât üzerine, lâyihalarının tanzimi Şûrayı Devlete havale olunmak icap etmektedir. Hâkimiyeti Milliyeyi muhil olan şu takyidatın ref'i, Encümenimizce müttefikan karargir olan maddei mezkûre şekli âtîde kabul edilmiştir.

Aslı :

Elliüçüncü Madde — Müceddeden kanun tanzimi veya kavanini mevcudeden birinin tadili teklifi Heyeti Vükelaya ait olduğu gibi, Heyeti Âyan ve Heyeti Mebusanın kendi vazifei muayyeneleri dairesinde bulunan mevad için kanun tanzimi veyahut kavanini mevcudeden birinin tadilini istidaya selahiyetleri olmakla, ev-

velce Makamı Sadaret vasıtasıyla tarafı Şahanedan istizan olunarak İradei Seniye müteallik buyurulursa, aitt olduğu dairelerden verilecek izahat ve tafsilat üzerine lâyihaletının tanzimi, Şûrayı Devlete havale olunur.

Muaddeli : 55 nci Madde : Müceddeden kanun tanzimi veya kavanini mevcudedan birinin tadilini Heyeti Vükelâ ve Âyan ve Mebusandan her biri teklif edebilir.

53. (Muaddelde 55.) maddesinin bu nazariye dairesinde tadili neticesi olarak 54 ncü (Muaddelde 56 ncı) maddenin dahi tashihî icap eylemiştir. Maddei mezkûre «Şûrayı Devlette bilmüzakere tanzim olunacak kavanin lâyihaletarı» fıkrası ile iptida etmekte olmasına nazaran, kavanini lâyihaletarının behemehal Şûrayı Devlet- te tanzim edilmeleri icap edeceği münfehim olmakta ve tadil edilen sâlifüzzıkr 53 ncü (muaddelde 55 nci) madde mucibince bu mecburiyet tabii bulunmakta ise de, Heyeti Âyan ve Mebusanın kanun teklifine selâ- hiyyettar oldukları kabul edildikten sonra bu kaydın dercine hacet görülmemiştir.

Sâniyen Kanunu Esasimizde Heyeti Mebusanın ve badehu Heyeti Âyanın tetkik ve kabul olunacak kanun lâyihaletarının, İradei Seniyei Hazreti Pâdişâhî müteallik buyurulursa, düsturul amel olacacları muharrer olup, İradei Seniye müteallik buyurulmadığı takdirde ne veçhile hareket edecekleri meskût bırakılması ve bu yüz- den müşkülât tahaddüs etmesi ihtimali düşünülmesi üzerine arz olunan kanunların 2 mâh zarfında bittasdik, yahut bir kerre daha tetkik olunmak üzere iade edileceğini ve bu müddet zarfında tasdik ve iade edilmeyen kanunların mer'ıyyül'icra olacağına dair bir sarahat dercolummuş ve maddei mezkûre şekli âtiyi ittısap eyle- miştir :

Aslı :

Ellidördüncü Madde — Şûrayı Devlette bilmüzakere tanzim olunacak kavanin lâyihaletarı Heyeti Mebusanda badehu Heyeti Âyanda tetkik ve kabul olunduktan icrayı ahkâmına İradei Seniyei Haz- reti Pâdişâhî müteallik buyurulur ise düsturul' amel olur ve işbu heyetlerin birinde katiyen reddolunan kanun lâyihası, o senenin müddeti içtimaiyesinde tekrar mevkii müzakereye konulamaz.

Muaddeli :

Elliaittinci Madde — Tanzim olunacak kanun lâyihaletarı, Heyeti Mebusanda, badehu Heyeti Âyan- da tetkik ve kabul olunarak ledel'arz tasdik ve icrayı ahkâmına İradeyi Seniyei Hazreti Pâdişâhî taalluk ederse düsturul amel olur. Arz olunan kanunlar 2 mâh zarfında bittasdik veyahut tekrar tetkik olunmak üze- re iade edilir. 2 mâh zarfında tasdik veya iade edilmediği halde tasdik edilmiş hükmünde olarak mer'ıyyül'icra olur. Heyeti Âyan ve Mebusandan birinde katiyen reddolunan kanun lâyihası, o senenin müddeti içtimaiyesin- de tekrar müzakere konulamaz.

Heyeti Âyan

Heyeti Âyan hakkında Kanunu Esasimizde mevcut olan ahkâm sureti katiyede muhtacı tadil ve ıslah gö- rülmüştür. Encümenimizin ahkâmı mezkûrede şayanı tenkit gördüğü noktalar berveçhiâtıdır.

1. Heyeti Âyanın doğrudan doğruya tarafı Hazreti Pâdişâhiden nasbolunması : Zâtı Hazreti Pâdişâhî, ger- çi Sadrazamı doğrudan doğruya intihab hakkına malik iseler de, Sadrazamların re'sikârda bekası, Millet Mec- lisi tarafından mazharı itimat olmaya mütevakkıf bulunduğundan, arzuyu şahane ile arzuyu millet ittihat etmedikçe bir Hükümeti İcraiyeinin vücut bulması gayri kabildir. Binaenaleyh Zâtı Hazreti Pâdişâhînin Sadra- zamları intihab etmeleri, hukuku milleti muhil görülemez. Makamı Hilâfet ve Saltanat mukaddes ve muh- terem olduğu cihetle, emri idareden mütevellit kâffeı mesuliyeti Vükelâya ve bilhassa Sadrazama aittir. Böy- le olduğu halde, Heyeti Âyan reis ve âzâsının doğrudan doğruya tarafı Hazreti Pâdişâhiden nasbolunacağı esa- sını kabul etmek, Zâtı Hazreti Pâdişâhînin masûn olmaları kaidesiyle telif edilebilmek için, âzâların Ma- kamı Sadaret tarafından tensip ve arzedilmesi keyfiyeti tayinlerini mübeyyin İradei Seniyeinin ziri Sadrazam tarafından imza olunması lâzım gelir. Halbuki Kuvvei Kanuniyeinin mürekkep olduğu Heyetten birinin kâmi- len Kuvvei İcraiye tarafından intihab ve tayin edilmesi, mütealati umumiyede bahsolunduğu üzere, maksud olan kaidei Meşrutiyeti külliyyen muhil olmak haysiyetiyle kabili tecviz görülememiştir.

2. Heyeti Âyan âzâsının, Heyeti Mebusan âzâsının sülüsü mikdarına bâliğ olabileceği :

Heyeti Mebusan âzâsı 270'e karib olup, tahriri nüfus muamelâtı ikmâl edildiği takdirde daha ziyade teza- yüdü me'mûl ve tezayüdü rûnümâ olmasa bile, bu miktarda kalacağı muhakkak olduğundan, Heyeti Âyana

nihayet 90 âzâ tayin edilebileceği münfehim olmaktadır. Halbuki Âyan âzâlarının muhassasatı seneviyeleri yüksek olduğu ve Meclisi Âyanda çok miktarda âzâyâ hacet görülemediği cihetle, kanundaki haddi âzâmi kabul olunduğu takdirde, tedricen âzâlar miktarı bu hadde balığ olacağı ve bu yüzden bilüzum masarifi külliye ihtiyar edileceği şüphesiz bulunmuştur. Bu sebeple, Heyeti Âyan âzâlarının miktarı 45'i tecavüz etmemesi ve sülüsü tarafı Hazreti Pâdişâhiden ve sülüsânı Meclisi Mebusan tarafından intihab olunması keyfiyetleri tensip kılınmıştır.

3. — Heyeti Âyan âzâlarının kaydı hayat şartıyla, muhafazai mevkii etmeleri :

Heyeti Âyan âzâlığı kaydı hayat şartıyla tefviz olunduğu takdirde, nev'amâ ricâl-i Hükümete tekaütlik hizmetini göreceği ve içlerinden bir çoğu rüyeti umûra gayri kaadir bir hale geldiği halde bile, muhafazai mevkii ederek, mesalihi âmme yüzüstü kalacağı aşikârdır.

Bu mahzura çâresâz olmak ise, ancak iş görebilme ile, kabiliyetli zevatın yeniden azahğa intihabıyla, âzâ miktarının tezyidine vabeste ve bir kerre âzânın miktarı kaydı tahditten âzâde kalınca, suistimalatın önü alınamayacağı şekden âzâde bulunmuş olduğundan, Heyeti Âyanın da efkârı umumiyenin tercümanı hakikisi olmak üzere, muvakkaten tayin ve intihabı şıkkı tercih edilmiştir. Heyeti Âyanın intihap ile tayin edilecek âzâlarının kimin tarafından tayin edileceği keyfiyeti de mevkii mübahaseye konuldu. Âyan âzâlarının düveli sairede olduğu gibi, intihabat icrası suretiyle kararlaştırılmaları vâridi hâtır olduysa da, iki derece intihabat üzerine taayyün eden mebusların efkârı umumiyet milletini teşahhus ettirdikleri mülâhazasına mebnî, mebuslara karşı müntehibi sanilerin haiz oldukları hukukun Âyan âzâlarına karşı, Mebusana tevdi daha dağdağasız olacağı düşünülmüş ve bu şık tercih olunmuştur. Bu yüzden Âyan âzâlarının Mebusan Meclisi nüfuzu altında kalacağı mütalaası ise vâridi hâtır olamaz. Çünkü, Mebusan âzâlarının müddeti vekâleti dört seneden ibaret olduğu halde, Âyan âzâlarına dokuz sene müddetle muhafazai mevkii etmeleri esas kabul edilmiş olduğundan, böyle bir mahzuru tevehhüm imkân yoktur.

4. — Heyeti Âyan tahsisatı seneviyesi dahi istiksar olunarak, 120 bin kuruştan, 75 bin kuruşa tenzil kılınmıştır. İşte bu mülâhazatı umumiyeye tebaan, Heyeti Âyâna ait olan mevaddan icap edenleri berveçhi-âti tadil ve 61 nci maddeyle, 62 nci madde tevhid edilmiştir.

Asılları :

Altmışıncı Madde — Heyeti Âyanın reis ve âzâsı nihayeti miktarı, Heyeti Mebusan âzâsının sülüsü miktarını tecavüz etmemek üzere doğrudan doğruya tarafı Hazreti Pâdişâhiden nasbolunur.

Altmışbirinci Madde — Heyeti Âyâna âzâ tayin olunabilmek için âsâr ve ef'âli umumun vüsuk ve itimatına şayan ve umûru Devletle hidematı memduhası mesbuk ve mütearef zevattan olmak ve 40 yaşından aşağı bulunmamak lâzımdır.

Altmışikinci Madde — Heyeti Âyan âzâlığı kaydı hayat iledir. Bu memuriyetlere Vükelâlık ve Valilik ve Ordu Müşirligi, Kazaskerlik ve Elçilik ve Patriklik ve Hahambaşılık memuriyetinde bulunmuş olan mâzûlinden ve berri ve bahri Ferikaandan ve sıfatı lâzimeyi camii sair zevattan münasipleri tayin olunur ve kendi talepleriyle Devletçe sair memuriyete tayin olunanlar âzâlık memuriyetinden sâkit olur.

Altmışüçüncü Madde — Heyeti Âyanın âzâlık maaşı şehri 10 bin kuruştur. Başka bir nam ile Hazinesden muvazzaf olan âzânın maaş ve tayini eğer 10 bin kuruştan dün ise ol miktara iblağ olunur.

Ve eğer 10 bin kuruş ve ziyade ise ibka olunur.

Muaddelleri :

Altmışikinci Madde — Heyeti Âyan âzâsının mecmuu 45 olmak üzere sülüsü tarafı Hazreti Pâdişâhiden ve sülüsânı Meclisi Mebusan tarafından intihap olunur.

Altmışüçüncü Madde — Heyeti Âyan âzâsı, 40 yaşından aşağı olmamak üzere 9 sene müddetle tayin ve intihap olunup, her üç senede sülüsü tecdid edilir. Vükelâlıktan gayri Hükümet memuriyetiyle Âyan âzâlığı, bir zat uhdesinde içtima edemez. Umuru ilmiye ve ruhaniye ve mülkiye ve adliye ve askeriyede ibrazı hidamat ve reviyet ile vüsuk ve itimada mazhar olmuş zevattan ve evsafı matlubeyi camii sair erbabı liyakat ve iktidardan münasipleri, 62 nci madde mucibince intihap ve tayin olunur ve 50 nci maddede muharrer ahval vukuunda veya kendi talebiyle diğer memuriyete tayininde âzâlıktan sâkit olup, yerine usulü veçhile diğeri tayin ve intihap edilir.

Altmışdördüncü Madde — Heyeti Âyan âzâlığının tahsisat seniyesi 75 bin kuruştur. Vükelâdan bulunan zevat yalnız Vükelâlık maaşı alacaktır.

Meclisi Umuminin müzakeratı alenî olmak her memlekette cari olan usul iktizasından olduğu ve akıl ve hikmet de bu ciheti mürevviç bulunduğu madde, Kanunu Esasımızda Meclisi Âyan müzakeratının aleniyetine dair bir sarahat görülmemesi hasebiyle Meclisi Âyan nizamnamei dahilinde Heyeti müzakeratı esnasında hariçten kimse bulunamayacağı kaydı ilâve edilmiş ve bu ise münâfii Meşrutiyet bulunmuş olduğu ve Meclisi Âyan canibinden de müzakeratın alenî olacağına dair Kanunu Esasiye bir fıkra dercedilmesi yolunda bir teklif vukubulduğu nazarı dikkate alınarak, 66 ncı maddeyi teşkil etmek üzere ayrıca bir madde ilâve edilmiştir.

Altmışaltıncı Madde — Heyeti Âyan müzakeratı alenîdir. Fakat bir maddei mühimmeden dolayı müzakerat hafi tutulmak Vükelâ canibinden veyahut Heyeti Âyanın âzâsından beş zat tarafından teklif olundukta, Heyetin içtima ettiği mahâl, âzâsının mādâsından tahliye edilerek, teklifi red ve kabul için ekseriyeti ârâya müracaat olunur.

1293 Kanunu Esasisinin hîni tanziminde memleketimizde Türkçe okuyup yazmak bilenler az olduğu cihetle, erbabı istihkakın Vekâleti Milliye sıfatını ihraz edememelerine meydan vermemek üzere mebusluk için Türkçe okuyup yazmak kaydına lüzum görülemedi. O zamandan beri memleketimizde maarif binnisbe intişar etmiş olduğu gibi, zaten ikinci intihap ile birinci intihap arasında dört sene geçeceği cihetle 68 nci (muaddelde 70 nci) maddenin fıkrai ahîresine lüzum kalmamış, binaenaleyh, maddei mezkûre şekli âtiyi iktisap etmiştir.

Aslı :

Altmışsekizinci Madde — Heyeti Mebusan âzâlığına intihabı caiz olmayanlar şunlardır :

Evvelâ, tebaai Devleti Âliyeden olmayan; sâniyen nizamı mahsus mucibince muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olan; sâlisen, Türkçe bilmeyen, râbian 30 yaşını ikmal etmeyen, hâmisen hîni intihapta bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan, sâdisen, iflâs ile mahkûm olup da iadei itibar etmemiş olan; sâbian sui ahvâl ile müstehir olan; sâminen mahcuriyetine hüküm lahik olup da fekki hacr edilmeyen; tâsian hukuku medeniyeden sâkit olmuş, âşiren tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunan kimselerdir. Bunlar mebus olamaz. 4 seneden sonra icra olunacak intihaplarda mebus olmak için, Türkçe okumak, mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır.

Muaddeli :

Yetmişinci Madde — Heyeti Mebusan âzâlığına intihabı caiz olmayanlar şunlardır :

Evvelâ tebaai Devleti Âliyeden olmayan; sâniyen nizamı mahsus mucibince muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olan; sâlisen Türkçe okumak, yazmak bilmeyen; râbian 30 yaşını ikmal etmeyen; hâmisen hîni intihapta bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan; sâdisen iflâs ile mahkûm olup da iadei itibar etmemiş olan; sâbian sui ahvâl ile müstehir olan; sâminen mahcuriyetine hüküm lahik olup da fekki hacr edilmeyen; tâsian hukuku medeniyeden sâkit olmuş olan; âşiran tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunmuş olan kimselerdir.

Kanunu Esasîde tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunan kimselerin mebus olamayacakları musarrah ise de, bundaki hikmet pek anlaşılammıştır. Çünkü tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunan bir zat, bittabi namzetliğini vazetmez. Binaenaleyh, bu son şart, tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunmuş olan şekline ifrağ edilerek, bir aralık Osmanlı Unvanı Cedidini istihfaf etmiş olanların hiçbir zaman Osmanlılık hukuku siyasiyesinden istifade edememesi hususu temin kılınmıştır.

Meclisi Mebusanın devrei içtimaiyesi, Kanunu Esasîde 4 mâhtan ibaret olmak üzere muayyen olduğu cihetle, mebdei içtima Teşrinisani idi. Halbuki içtimain 6 mâh imtîdat etmesi, ahîren karargîr olmasına binaen, 70 nci (Muaddelde 72 nci) maddedeki Teşrinisani yerine Eylül kelimesi ikame edilmiştir.

Aslı :

Yetmişinci Madde — Mebusların intihabı umumisine, Heyetin mebdei içtimaî olan Teşrinisaniden lâakal 4 mâh mukaddem başlanılır.

Muaddeli :

Yetmişikinci Madde — Mebusların intihabı umumisine, Heyetin mebdei içtimaî olan Eylülden lâakal 4 mâh mukaddem başlanılır.

Kanunu Esaside musarrah olduğu veçhile Meclisi Mebusanın dağıtılması, Hükümeti icraiye ile Meclisi Mebusan beyrinde bir maddei mühimmede ihtilâftan neşet edeceğine nazaran, böyle bir ihtilâfı mühimmin tesrii hallü faslı menafii memleket noktai nazarından vücubu kat'i tahtında görülmekle, yeniden icra edilecek intihabatın 6 ay müddet tehiri caiz görülememiş ve binaenaleyh müddeti mezkûre taksir edilerek maddei mebhuse berveçhiati tadil olunmuştur :

Aslı :

Yetmişüçüncü Madde — Bâ iradei Seniye Heyeti Mebusan fesh ile dağıtıldığı halde, nihayet 6 ayda müçtemi olmak üzere umum Mebusanın müceddeden intinabına başlanılacaktır.

Muaddeli :

Yetmişbeşinci Madde — Bermucibi Kanun Heyeti Mebusan fesh ile dağıtıldığı halde, 8 nci madde mucibince nihayet 3 mâhta müçtemi olmak üzere umum mebusanın müceddeden intihabına başlanacaktır. Mebusandan birinin vefatı veya sureti âharla mebusluktan sükutu takdirinde, yerine diğer biri intihap edilmek tabii olur. Bu lüzumdan bâhis olan 74 ncü (Muaddelde 76 nci) maddede (intihap) kelimesi yerine (tayin) tabiri kullanılmış olduğundan, tabiri meskûr o suretle tashih kılınmıştır.

Aslı :

Yetmişdördüncü Madde — Heyeti Mebusan âzâsından biri vefat eder veya esbabı mücbirei meşrûadan birine ducar olur, veya bir uzun müddetle Meclise devam etmez veyahut istifa eder veya mahkûmiyet veya kabulü memuriyet cihetiyle âzâhktan sâkit olursa, yerine, nihayet gelecek içtimaa yetişmek üzere, usulü veçhile diğeri tayin olunur.

Muaddeli :

Yetmişaltıncı Madde — Heyeti Mebusan âzâsından ilh. usulü veçhile diğeri intihap olunur.

Müddeti içtimain altı aya iblağma mebni dört ayda 20 bin hesabıyla tahsisatı hazıra altı ay için 30 bine iblağ edilmiştir. Heyeti Mebusan Riyasetine ve İkinci ve Üçüncü Riyasete intihap olunacak zevatın, namzet irâesi suretiyle bâ İradei Seniye, tayinleri 77 nci (Muaddelde 79 ncu) madde ahkâmından ise de, Meclisin Umuru Dahiliyesine müteallik olan hususatta Meclisin selâhiyeti kâmilei derkâr bulunduğu mebnî, usulü mârûfe Meşrutiyet veçhile Meclis Reislerinin doğrudan doğruya Meclis tarafından intihap suretiyle takarrür ettirilmesi tensip edilmiş ve maddei mezkûre, şekli âtîde tadil kılınmıştır :

Aslı :

Yetmişyedinci Madde — Heyeti Mebusan Riyasetine, Heyet tarafından ekseriyetle üç ve İkinci ve Üçüncü Riyasetlere üçer nefer ki ceman 9 zat intihap olunarak huzuru Şâhâneye arz ile bunlardan birisi Riyasete ve ikisi Reis Vekâletlerine bâ İradei Seniye tercih ve memuriyetleri icra kılınır.

Muaddeli :

Yetmişdokuzuncu Madde — Heyeti Mebusan Riyaseti ile, Birinci ve İkinci Reis Vekâletlerine heyet tarafından her sene içtimainda ekseriyetle birer zat intihap olunur.

Heyeti Mebusanın müddeti içtimaiyesi zarfında, âzânın tahtı tevkif ve muhakemeye alınabilmesi ihtimalinden bâhis olan 79 ncu (Muaddelde 81 nci) madde ahkâmı pek sarîh görülmemiş ve maddei mezkûrede yalnız tevkif ve muhakemeden bahsolunup, takibatı adliye meskût bırakılmış olduğundan, bu mahzurların izalesi fikri ile şekli âtî kabul edilmiştir :

Aslı :

Yetmişdokuzuncu Madde — Heyeti Mebusanın müddeti içtimaiyesinde âzâdan hiçbirisi, Heyet tarafında itihama sebebi kâfi bulunduğu ekseriyetle karar verilmedikçe veyahut bir cünha ve cinayet icra ederken veya icrayı müteakip tutulmadıkça, tevkif ve muhakeme olunamaz.

Muaddeli :

Seksenbirinci Madde — Meclisi Umumi âzâsından hiçbirisi, müddeti içtimai zarfında mensup olduğu Meclisin kararı olmadıkça ceraimi meşhudeden mâdâ hâlâtta takip ve tevkif olunamaz.

Cinayet ve cünhaya müteallik takibat, Meclisin kararı ile âzâlığı müddetince tehir olunabilir. Âzâlığa mâni ahvalden birine ducar olduğu usulen ve katiyyen sabit olan âzâ, yine mensup olduğu Meclisin kararı ile sâkit olabilir. Mebus olmadan evvel başlamış olan takibat, Meclisin kararı ile tehir olunmadıkça, devam eyler.

Heyeti mebusanın kendisine havale olunacak kavanin lâyiha larını ne surette müzakere edeceğine dair olan 80. (muaddelde 82.) madde ahkâmı dahi Kanunu Esasi tadilinde rehber ittihaz edilen fikir ile müteneşip görülememiştir. Evveleminde Heyeti Mebusan, kendine havale olunacak kavanin lâyiha larını müzakere ile, bunlardan umuru mâliye ve Kanunu Esasiye taalluk eden maddeleri red veya kabul veya tadil eder deniliyor. Fıkrai mezkûre, kavanin lâyiha larından umuru maliyeye ve Kanunu Esasiye taalluk eden maddeler hakkında ahkâmı şâmil olduğu halde, hususâtı saireye ait olan tevayîhe karşı ne yolda hareket edileceğinde sâmit bulunmasına nazaran, nâkıstır.

Sâniyen; Heyeti Mebusanın müzakere edebileceği hususat yalnız kendine havale olunan kavanin lâyiha larından ibaret olacağı müfhehim oluyor. Halbuki Meclisin kendiliğinden kanun lâyiha ları tanzim edebilmesi hakkı, kanuna vaz' edildiği cihetle bu kaydın da hükmü kalmamak iktiza eder. İşte şu mülâhazata binaen, 80. (muaddelde 82.) maddenin fıkrai eblası külliyyen tayyedilmiş, ve Meclisi Mebusanın bu husustaki selahiyeti kâmilası için takyidat kabul olunmamıştır.

Fıkrai saniye, mesarifi umumiyenin tetkikine taalluk edip, Devletin ruhu mesabesinde olan umuru maliyenin Millet Meclisinin tetkik ve teftişi altında cereyan etmesini temin eylediği ve şu kadar ki, Muvazene Kanununun mesarifat ve varidatının tayini keyfiyet ve kemiyetine Vükelâyla birlikte karar verileceği tasrih olduğundan bu kayıt, Vükelânın, reyî Meclise iştirakini ifade eylediği ve halbuki mebus olmayan Vükelânın bu iştirake selahiyeti olamayacağı ve şu kadar ki, bazı izahat için Mecliste hazır olabileceği nazarı dikkatte tutularak bu babda sarahatı kâfiye bulunması tensip kılınmış ve maddei mezkûre yalnız bir cihetten bâhis olmak üzere şekli âtîde kararlaştırılmıştır :

Ashı :

Sekseninci Madde — Heyeti Mebusan, kendine havale olunacak kavanin lâyiha larını müzakere ile, bunlardan umurû Maliye ve Kanunu Esasiye taalluk eden maddeleri red veya kabul veya tadil eder. Ve Mesarifi Umumiye Muvazene Kanununda gösterildiği veçhile, Heyeti Mebusanda tafsilatıyla tetkik olunduktan sonra miktarına, Vükelâ ile birlikte karar verilir ve buna karşılık olacak varidatın keyfiyet ve kemmiyeti ve sureti tevzi ve tedariki keza lik Vükelâ ile birlikte tayin edilir.

Muaddeli :

Seksenikinci Madde — Mesarifi Umumiye Muvazene Kanununda gösterildiği veçhile, Heyeti Mebusanda tafsilatıyla tetkik olunduktan sonra, miktarına, Vükelâ hazır olduğu halde Mebusanca karar verilir. Buna karşılık olacak varidatın keyfiyet ve kemmiyeti ve sureti tevzi ve tedariki keza lik Vükelâ huzuru ile tayin edilir.

Mahâkim, Mahâkim faslında yalnız bir cihet, encümenimizin nazarı dikkatini celbeyledi. Bu da, memurîn muhakemesinin tayini mercii hususudur. Memurin, vazifelerinden mütevellit deaviden dolayı mahakimî idarede muhakeme edilmektedirler. Memurin için bu yolda mahâkimin lüzum ve ademi lüzumu hakkında muhtelif nazariyat sendedilebilir. Ancak, Kuvvei İcraiye nin efrada karşı vazifelerini hüsnü istimal etmemekten mütevellit tecavüzat ne kadar sürat ve suhuletle men ve te'dip edilebilirse, hürriyeti şahsiyenin ve hukuku milletin o derece katıyetle temin edilmiş olacağı nazarı dikkate alınarak, memurini Devlet tarafından tecavüze uğrayan her Osmanlının istizana veya müsaade istihsaline muhtaç ve mecbur olmaksızın babı adaletle kolayca müracaat ederek hakkını talep edebilmesi esasının kabulünden mütevellit muhasse nat ve fevâit bu usulün aleyhinde söylenen delâile nisbetle daha kuvvetli görülmüş olduğundan 85. (muaddelde 87.) madde, sureti âtiyede tadil edilmiştir :

Ashı :

Seksenbeşinci Madde — Her dava, ait olduğu mahkemede rüyet olunur. Eşhas ile Hükümet beynindeki davalar dahi mahakimî umumiyyeye aittir.

Muaddeli :

Seksenyedinci Madde — Her dava, ait olduğu mahkemede rüyet olunur. Eşhas ile Hükümet beynindeki deâvi ile bilumum memurinin vazifelerinden mütevellit davalar dahi mahakimî umumiyyeye aittir.

Divanı Âli :

Divanı Âli âzâsının sülûsanının Şûrayı Devlet Mahkemei Temyiz ve İstinaf rüesa ve âzâsından tefrik edilmesi hakkındaki Kanunu Esasımızın ahkâmı bilâ lüzum görülmüş ve Divanı Âlinin kâmilan Meclisi Ayan

âzâları meyanından intihab edilmesi daha münasip görülferek sülüsünün âzâyı mensubeden ve sülüsânının âzâyı müntehabeden bâ kur'a tefriki ihtiyar olunmuştur ve Zât ve hukuku Şahane aleyhinde harekete kıyam edenlerin muhakemesi Divanı Âliye aitt olacağı, Divanı mezkûra dair olan 92 nci (muaddelde 94.) madde ahkâmından ise de, Heyeti Âyanın her vakit müptemi bulunmayacağı ve Divanı Âlinin teşkili teahurata uğrayabileceği ve zaten Ceza Kanunu bu babda sarahati kâfiyeyi cami bulunduğı cihetle, cürmü mezkûrun salahiyeti rüyeti de mahakimi nizamiyeye tevdi kılınmıştır. Binaenaleyh, maddei mezkûre, şekli âtiyi iktisab etmiştir :

Aslı :

Doksantikinci Madde — Divanı Âli, 30 âzâdan mürekkeptir. Bunlardan 10'u Heyeti Âyan ve 10'u Şûrayı Devlet ve 10'u Mahkemei Temyiz ve İstinaf rüesa ve âzâsından kur'a ile tefrik ve tayin olunarak Heyeti Âyan dairesinde lüzum görüldükçe bâ İradei Seniye akdolunur. Vazifesi, Vükelâ ile Mahkemei Temyiz rüesa ve âzâsının ve Zât ve hukuku Şahane aleyhinde harekete ve Devleti bir hâli muhataraya ilkaya tesadfi eyleyenlerin muhakemesidir.

Muaddeli :

Doksandördüncü madde, Divanı Âli, 30 âzâdan mürekkeptir. Bunların sülüsü Heyeti Âyanın âzâyı mansûbesinden ve sülüsânı âzâyı müntahabesinden bâ kur'a tefrik ve Heyeti Âyan Dairesinde, lüzum görüldükçe, bâ İradei Seniye akdolunur. Vazifesi, Vükelâ ve Mahkemei Temyiz rüesâ ve âzâsı ile 50 nci maddede muharrer efâlden dolayı Meclisi Umumi rüesâ ve âzâsının muhakemesidir.

Maddei mezkûre bu suretle kabul edilerek, Divanı Âli âzâsının kâmilten Heyeti Âyan meyanından tefrik olunması tensip kılınca, Divanı Âlinin münkasem olacağı Dairei İthamiye ile Divanı Hükminin keyfiyeti teşkili de bittabi buna göre berveçhiati tadil kılınmıştır :

Aslı :

Doksantiçüncü Madde — Divanı Âli ikiye münkasemdir. Biri, Dairei İthamiye ve biri Divanı Hükmidir. Dairei İthamiye dokuz âzâdan ibaret olup, bu nun üçü Heyeti Âyan ve üçü Divanı Temyiz ve İstinaf ve üçü Şûrayı Devlet âzâsından Divanı Âliye alına cak âzâ içinden kur'a ile intihab olunur.

Muaddeli :

Doksanbeşinci Madde — Divanı Âli ikiye münkasem olup, biri Dairei İthamiye ve biri Divanı Hükmidir. Dairei İthamiye, 9 âzâdan ibaret olup, 3'ü âzâyı mansûbeden ve 6'sı âzâyı müntahabeden olarak Divanı Âliye alınan 30 âzâdan kur'a ile tefrik olunur. Aynı mülâhaza, 95. (muaddelde 97.) maddenin tadilini icap etmiştir.

Aslı :

Doksanbeşinci madde — Divanı Hükmi, yedisi Heyeti Âyan ve yedisi Divanı Temyiz ve İstinaf ve yedisi Şûrayı Devlet Rüesa ve âzâsından olmak üzere Divanı Âli âzâsından 21 nefenden mürekkep olarak, Dairei İthamiye tarafından muhakemesi lâzım olduğuna karar verilmiş dâvâlar hakkında âzâyı mürettebenin sülüsânı ekseriyetiyle kat'iiyyen ve kavanini mevzuasına tatbikan hükmeder ve hükümleri kabili istinaf ve temyiz değildir.

Muaddeli :

Doksanyedinci Madde — Divanı Hükmi, yedisi âzâyı mansûbeden ve ondördü âzâyı müntehabeden olmak üzere Divanı Âli âzâsının yirmibir neferden mürekkep olarak Dairei İthamiye tarafından muhakemesi lâzım olduğuna karar verilmiş davalar hakkında âzâyı mürettebenin sülüsânı ekseriyetiyle kat'iiyyen ve kavanini mevzuasına tatbikan hükmeder ve hükümleri kabili istinaf ve temyiz değildir.

Umûru Maliye

Umûru maliye hakkındaki Kanunu Esasımız ahkâmında muhtacı tadil mühim bir nokta görülmemiş, yalnız Muvazene-i Kat'iyye Kanunu lâyihasının müteallik olduğu sene hitamından itibaren nihayet dört sene sonra Meclisi Umumiye verilmesi istikrar edilerek müddeti mezkûre üç seneye tenzil kılınmıştır.

Aslı :

Yüzdördüncü Madde — Muhasebe-i Kat'iyye Kanununun lâyiha sı, müteallik olduğu sene hitamından itibaren nihayet dört sene sonra Meclisi Umumiye ita olunur.

Muaddeli :

Yüzaltıncı Madde — Muhasebe-i Kat'iyye Kanununun lâyihası, müteallik olduğu sene hitamından itibaren nihayet üç sene sonra Meclis-i Umumiye ita olunur. Hükûmetin emniyetini ihlâl ettikleri İdare-i Zâbitanın tahkikatı mevsukası üzerine sabit olanları Memalik mahrûse-i Osmaniyyeden ihraç ve teb'it hususundan bâhis olan 113. (115) maddenin fıkra-i ahîresi mütalaa olundukta, Encümenimizden bazıları tarafından tebaa-i Osmaniyyenin hiçbir veçhile memleketi Osmaniyyeden ihraç ve teb'it olunamayacakları ve binaenaleyh fıkra-i mezkûrenin tebaa-i Osmaniyyeden olmayanlara mahsus bulunacağı denmeyen edilmiş ise de, bir milletin Kanunu Esasisi yalnız o milletin hukukundan bahsetmek iktiza edeceği ve tebaai eenebiyeden o gibileri Hükûmet her vakit Memleketi Osmaniyyeden ihraç ve teb'it edebileceği Kavanini Umumiye icabatından bulunduğu cihetle sui tefsire mahal kalmamak üzere fıkra-i mezkûrenin berveçhiâtı tayyina ekseriyetle karar verilmiştir.

Aslı :

Yüzüçüncü Madde — Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid âsâr ve emârât görüldüğü halde Hükûmeti Seniyyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (İdare-i Örfiye) ilânında hakkı vardır. İdare-i Örfiye, kavanin ve nizamâtı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup, İdare-i Örfiye tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizâmı mahsus ile tayin olunacaktır. Hükûmetin emniyetini ihlâl ettikleri İdare-i Zâbitanın tahkikatı mevsukası üzerine sabit olanları Memaliki Mahrûse-i Şahaneden ihraç ve teb'it etmek münhasıran Zâtı Hazreti Pâdişâhının yed-i iktidarındadır.

Muaddeli :

Yüzonbeşince Madde — Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid âsâr ve emârât görüldüğü halde, Hükûmeti Seniyyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten İdare-i Örfiye ilânına hakkı vardır. İdare-i Örfiye kavanin ve nizamâtı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup, İdare-i Örfiye tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizâmı mahsus ile tayin olunacaktır. Kanunu Esasinin sureti tadilinden bâhis olan 116 (Muaddelde 118) madde pişi tetkike alındıkta, tadili lüzumunda Encümenimizce ittifak edildi. Vâkrâ, Kanunu Esasimizin 'bugün' bu derece suhuletle tadil ve tashihine muvaffakiyetimiz madde-i mezkûre sayesinde olduğu inkâr edilemez. Şu kadar ki, bir milletin Kanunu Esasisi ile oynamak hayat ve istikbaliyle oynamak demek olacağına nazaran, Kanunu Esasilerin mürûru zaman ile tadil ve tashih edilmeleri lüzumu kabul ve tasdik edilmekle beraber, bunun bir lüzumu hakiki ve meşrua müstenid olduğunun da sureti sarihadâ tahakkuk etmesi için bazı mertebe takayyudâta tevessül edilmiştir ki, vücûb ve hikmeti de gayri kabili inkârdır. Binaenaleyh, Kanunu Esasinin tadili keyfiyetini sureti âtiyede cereyan etmek karargir olmuştur:

Aslı :

Yüzonaltıncı Madde — Kanunu Esasiyenin mevaddı mündericesinden bazılarının icabı hâl ve vakta göre tağyir ve tadiline lüzumu sahih ve kat'i görüldüğü halde, zikri âti şerait ile tadili caiz olabilir. Şöyle ki, ya Heyeti Âyan veya Heyeti Vükelâ veya Heyeti Mebusan tarafından işbu tadile dair bir teklif vuku bulunduğu halde, evvelâ Meclisi Mebusanda âzâyı mürettebenin sülûsâmı ekseriyetle kabul olunur. Ve bu kabul, Meclisi Âyanın kezaik sülûsâmı ekseriyetle tasdik edildikten sonra İrade-i Seniye o merkezde sudûr ederse tadilatı meşruha ve düstûrülamel olur. Ve Kanunu Esasinin tadili teklif olunan bir maddesi berveçhi meşruh müzakeratı lâzimesinin icrası ile İrade-i Seniyesinin sudûruna kadar hükûm ve kuvvetini kaybetmeksizin mer'iyülhira tutulur.

Muaddeli :

Yüzonsekizinci Madde — Kanunu Esasinin mevaddı münderecesinden bazılarının icabı hâl ve vakta göre tağyir ve tadiline lüzumu sahîh ve kat'i görüldüğü halde zikri âtî şerait ile tadili caiz olabilir. Şöyle ki, Heyeti Vükela veya Heyeti Ayan veya Heyeti Mebusan tarafından işbu tadile dair bir teklif vuku bulduğu halde, evvelâ Meclisi Ayan ve Meclisi Mebusanın birlikte içtimaî ile teşekkül eden Meclisi Umumî âzâyı mürettebesinin sülûsânı ekseriyetiyle kabul olunursa, Meclisi Umumiiden intihab edilecek encümen tarafından teklif olunan tadilat icra ve lâyihası yine Meclisi Umumî heyeti mürettebesinin ekseriyeti sülûsânı ârâsı ile kabul edildikten sonra tadilatı meşruha bâ irade-i Seniye düstürlâmel olunur.

Tefsiri kavaninde mahkeme-i Temyiz bir hisse tefrik eden 117 (Muaddelde 119) madde ahkâmı daha muhtacı tadil görölerek Mahkeme-i Temyize hakkı tefsir verilmesine lüzum görölmemiştir. Bu sebeple, maddei mezkûre şekli âtîde tabî kılınmıştır :

Ashı :

Yüzonyedinci Madde — Bir maddei kanuniyenin tefsiri lâzım geldikte umûru adliyye müteallik ise tayini manası Mahkeme-i Temyize ve idare-i mülkiyyeye dair ise Şûrayı Devlete ve işbu Kanunu Esasiden ise Heyeti Ayan aittir.

Muaddeli :

Yüzondokuzuncu Madde — Bir maddei kanuniyenin tefsiri lâzım geldikte, Kanunu Esasiye müteallik ise, tayini manası Heyeti Ayan ve kavanini saireden ise Şûrayı Devlete aittir.

Kavanin vaz'ından maksat, muamelatı nâsın adalet ve müsavat dairesinde ve ihtiyacı hakikiyyeye kâfi surette bir intizamı mahsusa raptiyle teshil ve tensiki demek olduğundan, Kanunu Esasimizin mevaddı müteaddide ve muhitimizin icabatı hakikiyyesi netayici zaruriyesinden olarak temini ihtiyacatımıza kâfi bulunan ilmi celili Fikhin mesaili lâtuhsâ ve müctehedün fihâsı ötedenberi kavanini mütearefe ve mütâdemizi teşkil edegeldiği ve evvel ve âhir kavanini Osmaniye'nin mehazi bulunduğu ve bu meyanda hikmet ve illeti fetvâ olan nâsa erfak ve maslahata evfak kaziyesinin hüsnü tatbikiyle ma'mûlünbîh olacakların düstürül' amel ittihaz edilmesi lüzumu derkâr olduğu ve siyaseti şer'iyedeki vüs'atı müsaadeye nazaran Fikhin müradifi bulunan ilmi Hukukun dahi ahkâmı Fikhiyyeye terdifi munasip olacağı ve örf ve âdâta atfı nazarı itibar etmek dahi kavanini Fikhiyeden bulunması nazarı itibare alınarak 118. (muaddelde 120.) maddeye berveçhiâtî bir fıkra ilâve olunmuştur:

Ashı :

Yüzonsekizinci Madde — Elyevm düstürül'amel bulunan nizâmât ve teamül ve âdât ilerde vaz'olunacak kavanin ve nizamat ile tadil veya ilga olunmadıkça mer'iyülicra olacaktır.

Muaddeli :

Yüzyiminci Madde — Elyevm düstürül'amel olacaktır. Kavanin ve nizamatın tanziminde muamelâtı nâsa erfak ve ihtiyacı zamana evfak ahkâmı Fikhiye ve Hukukiye ile âdâb ve muamelât esas ittihaz kılınacaktır.

Zaten ahkâmı bir defaya mahsus talimatı muvakkateden bâhis olan son maddenin artık lüzumu kalmamakla, kazıyı tayyi tensip kılınmıştır.

Mülâhaza

İşte, Mebusandan Feraci Efendi ve rüfekaı tarafından Kanunu Esasinin bazı mevaddını tadile dair esbabı mucibeyi havi verilen takrir Meclisçe bilittifak nazarı mütalaaya alınarak bu bâpta tekariri muhtelif

itasına lüzum görülmeyip daha bazı mevaddın tadilî icabedip etmeyeceği hususunda içtihatla bulunmak üzere teşkil olunan Encümenimiz, Kanunu Esasinin tadilî hakkındaki madde ile Meclisi Mebusanın kararına müstenid mülâhazatı meşruhasıyla berveçhi maruz tadilatı kâfi görmüştür.

Encümen Reisi	Zabıt Kâtibi	Zabıt Kâtibi	Mazbata Muharriri
Karesi Mebusu	İstanbul Mebusu	Gümüllüne Mebusu	Antalya Mebusu
Şefik	Ahmet Nesimi	İsmail	Hamdi
Aza	Aza	Aza	Aza
Antalya Mebusu	Berat Mebusu	Kastamonu Mebusu	Tekfurdağı Mebusu
Ebüzziya Tevfik	İsmail Kemal	İsmail Mahir	Agop Babikyan
Aza	Aza	Aza	Aza
Kırkkilise Mebusu	Manastır Mebusu	Kengiri Mebusu	İstanbul Mebusu
Emrullahi	Trayan Nali	Tevfik	Hüseyin Cahit
Aza	Aza	Aza	Aza
Niğde Mebusu	Beyrut Mebusu	Halep Mebusu	Yemen Mebusu
Hayri	Rıza Sulh	Rifat	Recep Tahir
Aza	Aza	Aza	Aza
Konya Mebusu	Üsküp Mebusu	Kudüs Mebusu	İzmir Mebusu
Salim	Sait	Sait	Seyyit
Aza	Aza	Aza	Aza
Tokat Mebusu	Halep Mebusu	Adana Mebusu	Amasya Mebusu
Sabri	Ali Cenani	Ali Münif	Arif Fazıl
Aza	Aza	Aza	Aza
Tekfurdağı Mebusu	Mersin Mebusu	Halep Mebusu	Kırkkilise Mebusu
Adil	Arif Hikmet	Mustafa	Mustafa Arif
	Aza	Aza	
	İstanbul Mebusu	Kastamonu Mebusu	
	Mustafa Asım	Yusuf Kemal	

Meclisi Mebusanı Osmaninin Kanunu Esasi tadilî hakkında tasavvur eylediği esbabı mucibeden encümen mazbatasının ihtiva edemediği bazı mülâhazat - Birinci ve ikinci müzakerelerde icra kılınan tadilatın ne gibi esaslara istinat ettiğini icmalen göstermek üzere - berveçhiâtı beyan olunur :

Kanunu Esasi Encümeninin mazbatası hâtimesinde beyan olunduğu veçh üzere, selâhiyeti kanuniye dairesinde icra edilmiş olan tadilatın birinci ve ikinci müzakerelerinde kararlar âzâyı mürettebenin sülûsâmı ekseriyetine iktiran etmek vücubı kanunisinden dolayı ol veçhile muamele edilmek hususunun tekayyüdâtı kâmile ifa edilerek mazbata kıraat olunduktan, aslında 7 nci ve mazbatada 8 nci maddeye kadar vukubulan tadilat kabul olunmakla beraber, madde-i mezkûre hakkında birkaç noktadan itiraz ve teklif dermeyen edilmiştir.

1. Sadrazam ve Şeyhülislâmın tayini hakkındaki fıkraya ait olarak ibarece bazı tashihât icrası.
2. Nişan itası ve meskûkat darbı ve rütebi askeriye ve memâsıp tevcihinde teşebbüsâtı keyfiyeye meydan verilmemek için, her biri hakkında kanunu mahsusuna tevfiği muamele edilmesi lüzumu.
3. Meclisi Umuminin tasvibine iktiranı şart olan muahedattan mâdâsının doğrudan doğruya akteedileceğine dair tasrihin lüzumu.
4. Meclisi Umuminin, miadında akt ve tatili fıkrasının miadında küşat ve tatili suretine ifrağı.
5. Vükelânın azline dair ve icabatı meşrutiyetle mütenasip kuyudu muhtevi bir fıkranın ilâvesi.

Mezkûr teklifler, Encümene tedellihavale azil suretinden mâdâsı bilâ tereddüt tasvip ve kabul olunmuş ise de, Halife-i İslâmiyân olan Padişahı Osmaninin kavaidi siyasiyei şer'iyeye tarafı ümmetten niyabeti haiz

olmasına ve ledel bia kuvayı saltanatı, ümmetin şahsı manevîsinden ahzeylemesine ve vefat veya hal vuku-
unda dahi Nüvvâb ve Vükelâsının müm'azil olmamasına ve esasen biatta müşarata caiz bulunmasına naza-
ran Vükelâyı Devletin naibi ümmet olup ancak bu suretle Halifei Resulullah olabilmış olan Padişaha ve-
kâletleri dolayısıyla vekilülvekil mesabesinde olarak yine vükelâyı ümmet demek olduğu ve her birine karşı
hakkı tezkiyei millet ayrıca da sabit bulunduğu mikat-ı nazarından şer'ın gösterdiği hakimiyeti millîye kaval-
dince imanın me'zun bil'azl olup olmaması esası itibarıyla cevazı şer'i havzesinde olup, asıl şayanı tetkik
olan cihet, maslahatı âmmenin hangi tarafa mütedair bulunduğu hallü faslına matuf olmakla, bu babda
cereyan eden münakaşatı mütemadiye neticesinde Meclisi Umumi gayri mün'akid iken fevkalâde meşru bazı
esbabı zaruriye siyasiye zuhurunda Meclisi Mebusanın ademi itimat beyanı veya vukuu istifa gibi vesaiti
tebdili Vükelâyı müracaat imkânı bulunmayan ve nefislemde fevri bulunan ahvalde hakkı azle müracaat
lüzumu melhuz olmakla beraber, mevteessüs olan teamülü Meşrutiyetimizi tecavüzle mesalihi âmme gö-
zetilmeksizin hâlâtı sâbıkai keyfiyeden bazılarının hudûsuna meydan verilmek misillü birçok sulistimal
mehâziri dahi milletın tecaribi müstemresine atfen varit olabileceğinden, bu mesele kanunda meskûtün
anıt geçirilip, ancak minafı ve mesalihi umumiyeye müteallik ve zarureti mübremeyi muhtevî hâlâtı istis-
naiyyede (ezzarûrât tûbihül mahzurât) kaidesi hükmüne iktifâ olunması ve bunun da teamülü Meşrutiyeti-
mizle peyderpey vaziyeti lâıykasını ahzedebilmesi Encümence müreccah görülmüş ise de, hâlâtı istisnaiyyeye
ait lüzumu zarûrinin tahakkuku suretinde Heyeti Vükelâyı azl ve tebdil hakkının metni kanunda tasrih
olunması ve 6 ncı madde mucibince icraatı Hükûmetin mes'uliyeti Vükelâyı Devlete ait bulunmasının ne-
ticeî zaruriyesi olmak ve azl vâkıin meşrutiyeti tahakkuk etmedikçe halefinin o makamı kabulü gayrimeşru
bulunmak dolayısıyla keyfiyeti azıldan mütevellit mes'uliyetin heyeti lâhıkaya aidiyeti ve bu surette es-
babı mucibei azlın ahvâl fevkalâdeden madud bulunacağı lâreyp olduğundan naşı, Meclisi Umumi mün'akid
değilse, derhal içtimaa davet edilmesi gibi kuyudu lâzimeî zaruriyenin de zeyli maddeye ilâvesi, Meclisin ek-
seriyeti kanuniyesiyle kabul edildiğinden, maddeî mezkûre mütalaatı meşruha dairesinde tadil olunmuştur.

Hürriyeti şahsiyenin masûniyetine mütedair ahkâm mün fîrû' ve levazımından olmak üzere Osmanlı pos-
tahanelerine tevdi edilmiş olan evrak ve mekâtibin mahfuz ve taarruzdan masûn bulunması hukuku esasi-
yeden olduğu cihetle, bunun ayrıca Kanunu Esasi ile temini, postalarımızın ecnebi postalarına karşı rekabet
ve mevsukiyetini teyide medar olacağı ve şu kadar ki, bir sebebi kanuni zuhurunda zapt ve müsadere veya
keşf ve muayenesine lüzum hasıl olursa, sulistimale mesâğ kalmamak için, bunun da, bir mustanlık veya
mahkeme kararına iktiran etmesi lâzım geleceği mütalaasıyla vuku bulan teklif dahi Meclisçe kabul edilerek
14 ncü madde olmak üzere bir madde ilâvesi karargir olmuştur. Asıl kanunda 27 ncı ve mazbatada 29 ncü
maddenin sureti muaddelesinde (ve Sadrazam bir Nezaret dahi deruhte eder) fıkrasının tayyina veya
edebilir suretine ifragına dair vuku bulan teklif esnayı müzakerede nazarı mütalaaya alınarak Encümene
havale edildikte, mesnedi Sadaretin hâlihazırda haiz olduğu vaziyete nazaran mercii icraat, Vükelâ olması,
Meşrutiyetin levazımından bulunan Mes'uliyeti Vükelâ (Kanunu ile kabili tevfiik görülemediğinden Makamı
Sadaretin bu selâhiyetle bakası tecviz edilmemekle beraber, Meşrutiyetle mütenasip bir surette iktisap ede-
ceği şekle nazaran meşagili rûzmerresi ayrıca bir Nezaret deruhte etmeye müsait olup olamayacağı da henüz
tayin edilemediğinden Kanunu Esasiye böyle bir fıkranın derci suretinde Kuvve-i İcraiye'nin taksimi âmâline
halel tâlî olabileceği ve deruhte edebilir suretinde ise, harekâtı keyfiye ve hadkâmâne meydan verileceği
mülâhaza edilerek Kanunu Esasiyi bu babda muktazi veya mani olmaktan muhafaza sadedinde fıkrayı mez-
kûrenin tayyî ile, husûsu mebhûsün anıñ Vezâifi Vükelâ Kanununda icabatı zamaniyeye göre tayin edil-
mesi münasip görülmüş ve maddeî mezkûre de olveçhile tadil edilmiştir.

Mazbatada 37 ncı maddenin esnayı müzakeresinde Meclisin feshi hakkında Heyeti Ayânın sülûsânı ekse-
riyeti hakem ihtihaz edilmek için dermeyan edilmiş olan teklif evvelemirde nazarı itibare alınmış ise de, bininci
defada Vükelânın kabule veya istifaya mecbur tutulmaması, itimat, ademi itimat meselesiyle kabili tevfiik gö-
rülemediği ve Vükelânın bininci defa tebdilinden sonra da ihtilaf temâdi ettiği takdirde Heyeti Ayânın hake-
miyetine müracaat etmek Zatı Hazreti Padişâhiye karşı ifratperestlik demek olacağından, maddeî mezkûre de
veçhi meşruh dairesinde kararlaştırılmıştır.

Encümen mazbatasında 40 nci maddeyi teşkil ederek 38 nci maddenin sureti muaddesinde Vükelâdan birinin ledelistizah mes'uliyeti üzerine alarak cevabı tehir edebilmesine müteallik fıkranın bilâ müddet hakkı tehiri bağetmiş gibi görüneceği, bunun ise kâmil Paşanın Sadareti zamanında sebkeden ahvale mümasil hâlâtı müstacele zuhurunda bir mühimmei siyasiye tevliid edebileceği tecrübeten sabit bulunduğu nazarı itibare alınarak istizah olunan zâtın hodbehod ve keyfemâyesâ hakkı tehire malik olamayıp, belki tehiri istizahı talep ve Meclise teklif edebilmesi ve bunun bir müddeti muayyene ile tevkit edilmesi hakkında vuku bulan teklif üzerine ol babda tayini iktiza eden müddetin icabı hale göre tahavvül edebileceği noktai nazardan keyfiyeti tevkit her muktezayı maslahat Meclisin takdirine havale olunmak ve fakat hakkı tehir, talebi tehir hakkına tebdil edilmek münasip görülmüş ve o suretle tadilat icra edilmiştir.

51. ve 56. ve 57 nci maddelerin Meclisçe tabi olduğu tadilatı ahire, yine Encümen mazbatasında muharrer esbabı mucibe esaslarına müstenid bazı mülahazat üzerine mübteni olduğu ve başkaca tafsilâta lüzum olmadığı ledelmütalaa müstebân olur.

Ayan ve Mebusan Heyetlerinin Meclisi Umumi Millî halinde içtimasına lüzum hâsıl olabileceği Ayas-tafanas'ta tecrübesi sebk etmiş hâlâttan olmakla, gerek ahvali fevkaladede ve gerek bittensil her iki Meclis indinde ihtilâf vuku bulan mesalihî mühimmede zuhura gelecek ihtiyacın çarei halî olmak üzere Meclisi Umumi faslının nihayetine bir madde ilâvesi hakkındaki teklif ledelkabil 73 nci madde ol veçhile zam-medilmiştir.

Heyeti Ayânın hakimiyeti milliye esasına müstenid bir Meclisi Millî halinde bulunması hususunda Meclisi Mebusan âdetâ müttelik olmakla, Encümen mazbatasındaki 62 nci madde başkaca tahkim edilerek tadil ve tertibi ahirde 64 nci madde olmak üzere kesbettiği şekle ifrag olunmuştur. Çünkü, Mebusanda vücudu tabii olan muhtelif cereyanı efkârın tanzim ve tadiline vasıta olacak ve tayini istikametine hizmet edecek olan Heyeti Ayan, her halde Mebusanın sülûsü miktarına bâliğ olmadıkça bir Meclisi Millî vaziyetini iktisap edemeyeceği gibi, miktarının sabit bulunmaması dahi müşkilât ıka'edecek ahvalden bulunması ve bir de intihap olunacak olan sülûsânının Mebusan intihabından başkaca olarak hakimiyeti milliye esasına müstenid bir usule tabi olması ve bittabi buna dair bir kanunu mahsus tanzim edilmesi lâbüt görülmüş ve madde mez-kûre berveçhi meşruh tadil olunmuştur.

Asıl Kanunu Esaside 61. ve 62 nci maddelerin tevhiidiyle tadili ahirde 65 nci maddeyi teşkil eden maddenin esbabı mucibesî dahi mazbata münderecatından müstebân olacaktır. Şu kadar ki Ayan âzâsı için vacip olan sıfatı lâzimeî kifâyet hakkında asıl kanunda bazı tafsilat bulunduğu halde tadilinde icmal edilmiş olması suistimale sebebiyet verecek ahvalden olmakla, tafsilatı kâfiye derc edilmesi lüzumuna dair Mecliste ve bazı itirazat denmeyen edilmiş ise de aslında muharrer olan tafsilatın istikra suretinde olmadığı bedidar olduğundan, lâzım gelen izahat Kanunu Esaside bir ıtnâb-ı mümil teşkil edeceği düşünülerek burada icmalî mezkûr ile iktifa edilip bu icmalin delâlet edebileceği tafsilatı lâzime aslâtarikilistikrâ zikri sebk eden kanunu mahsusa derç olunma daha münasip görülmüş olduğunun kaydedilmesi de karargir olmuştur.

Mazbatanın, mebusluğa mani ahvalden bâhis olan 5 nci maddesinin müzakeresi esnasında alelittlak cinâyât ve redâeti ahlâkiyyeden neş'et edecek ceraimden biriyle mahkûm olanların müntehibi saniliğe intihabı caiz görülemeyeceği halde, bu gibilerin mebusluğa intihabını tacviz etmemek evleviyette kalacağından madde-i mezkûreye buna dair bir fıkra ilâve edilerek 72 nci madde olmak üzere tadil edilmiştir.

Mebusanın müddeti içtimaiyelerine müvezza, olarak alacakları tahsisatı seneviyenin kemmiyetini mübeyyin olan maddenin müzakeresi esnasında muhassasâtı mezkûrenin hiç olmazsa Ayan muhassasatı nisfina veya sülûsânına muadil olmak üzere tazminatı kâfiye olabilecek bir haddi layika iblağı karargir olmadıkça sıfatı lâzime-i kifâyet ve fazileti haiz zevatın Meclisi Mebusan âzâlığına râğbet etmekle mağdur kalacaklar, binaenaleyh maddenin bu veçhile tadil edilmesi dermeyen edilmiş ise de, ihtiyacât-ı Maliye dolayısıyla temkîhâta en ziyade mütehalik olduğumuz bir sırada bu lüzumun kemayeliku infazı münasip olamayacağından ve ancak müddeti içtimaiye 6 aya çıkarılmış olduğundan, tahsisatı sâbika nispetinde 6 ay itibariyle 30 000 ve fazla içtima vuku bulduğu surette şehri 5 000 kuruş itibariyle tahsisat verilmesi kabul edilerek 80 nci madde olmak üzere tadilatı havi olan madde tasdir edilmiştir.

Berveçhi maruz icra edilen tadilattan mâdâ vuku bulan tadilatı cüz'îye, sathî mütalaa ile anlaşılacağı gibi, Kanunu Esasinin tadiline müteallik olan madde dahi aşı veçhile ibka edilmiş ve bir de Heyeti Âyanın bir Meclisi Mülli-i hakikî halini alabilmesi için kabul edilmiş olan usule tevfikî muamele edilmek üzere 1324 senesinden itibaren 3 sene sonra teşebbüsata iptidar edilmesi hakkında bir madde-i muvakkate dercedilmek hususu da müttefikan karar verilmiştir.

Kanunu Esasi Encümeni
Mazbata Muharriri
Mehmet Hamdi.

